

ДУМИ КАРАЧАЙКИ ¹

Кажуть мені: „Дівчатко ... дитина ...“ А я вже ось перейшла чотирнадцять!.. Сьогодні вперше на блузі комсомольський значок запалав.

Я знаю, хто я і кудюю іду. Я не буду рабинею злиднів, як обдурені панством предки були.

Предки мої — козопаси! Діти підхмар'я!
Хто ваші хвилясто-гойдливі пасовиська гярбав?
Хто пишностеблую пашу віднімав у ваших кіз
і овець?..

Ви тихо мовчали. А в небі горіла зірка —
челдуз ² — образ волі і вільної праці.

Але час пропливав ...
Б'ючися у злиднях за кожную краплину життя,
побачив джарли-карачаєць ³, що воля не в небі,
не в мріях,
а тут, на землі.

Час пропливав ...
Міцніла свідомість. Рвалася пісня у простір.
І ось напружена сила, мов повідь, прорвала —
змела заплісніле болото князьків, муедзинів і мулл.
Мовчанню і мріям край надійшов.
Мозолясторукий устав будівник!..
І його повела на борню за звільнену працю
не мрійлива далека челдуз, а справжня, земна,
п'ятикутна зоря, що осяйно вквітчала груди
йому.

Гей, устав будівник, землю в князів одібрав ...
Мовчанням і мріям край надійшов.

До обвалів крутих,
де раніше
глухо
орли клекотали, —
вільно простує шахтар ...

¹ Карачай — Карачаївська автономна область Північно-Кавказького краю.

² Челдуз — зірка.

³ Джарли — бідняк.

Вийди ж на волю, прорвисся крізь скелі,
закуте в каміння серце вугільних шарів!..
Згасай, далека холодна челдуз!..
По узгір'ях стрімких вже пасуться не княжі
гурти, а шумливі отари колгоспних кошів...

Ось зустріла знайомого — колись пастуха —
і кажу:
Карнашим¹, що відвагу незламну несеш у ході,
карнашим!
У тебе нові розвиваються квіти думок,
карнашим.
Ти недавно був темний, обдурений, мій
карнашим.
А тепер ти вчитель. І книжка закликом Леніна
показує стежку маленьким братам,
карнашим.
Показує стежку в трудівничі майбутні віки,
карнашим...

Згасла навіки надхмарна челдуз.
Мозолясторукий устав будівник:
Скільки праці спереду, гей, несходиних міжгір!..

Гремить же грізніше над тьмою проваль, кипучі
потоки — гірські ковалі! Рвіть березяні згір'я!
Гучніше бийте в ковадла — граніт:
До надр!

До нових,
невідкритих шляхів!..

Там,
на збігу блакитних річок,
під саявом земної зорі

зріс

Мікоян-Шахар²...

Республіко Гір! Піднебесний край, —

Мікоян-Шахар!

Я до тебе піду,

Мікоян-Шахар...

Вчитися надри гір штурмувать,

Мікоян-Шахар...

Потім, гей, на Москву,

на Червону Москву —

ще більш підкувати знання!

¹ Карнашим — брат, товариш.

² Мікоян-Шахар — Мікоян - місто, столиця Карачая, закладена 1927 р.
на збігу річок Теберди і Кубані.

А звідти —

до гір!

До аулів вернись.

Вернись...

інженером гірським.

І С П И Т

„Супротивник“ спокійно відпочивав, отаборившись навколо невеличкої станції Т... Серед струнких берізок молодого лісу білили намети його. День був тихий, сонячний, де-не-де чути було млявий говір. Біля похідних кухонь ліниво виспівував хтось пісню. Луною котилася вона між дерев. На пероні станції похожало кілька командирів. Один з них розказував щось веселе під дружній регіт товаришів... І раптом по другий бік колії, за хатами виселка, на городах, схованих за стіною соняшників, кілька разів, наче батогом в повітрі, ляснуло.

Командири, що гуляли на пероні, круто змінили свою поведінку. Один з них рвучно вихопив із чехла бінокль, приклав його до очей і тієї ж миті кинув тривожне:

— Червоні!.. По місцях!..

У таборі здійнявся сполох. За всіма даними, червоні мали бути не менш, як за п'ятдесят кілометрів. Похапливо кидалась команда. Люди вискакували з наметів і бігли купками до залізничного насипа.

Збоку городів залунало протяжне: „Ура.... а... а!..“ й роздрібні постріли. З колій видно було згорблені постаті, що, ховаючись за парканами, бігли вбік станції.

З насипу заговорили кулемети. Тарахкотіння їх міцнішало. Клубками здіймався над насипом дим, утворюючи сиву завісу. Червоні обходили станцію напівкільцем. Впереміжку, ховаючись за горбки й колоди, все ближче наближались до неї.

Стукіт кулеметів злився в безперервний гул. Червоні на кілька хвилин затримались, проте підсилили стрілянину. Та ось за їхніми шеренгами зза хат ревнули гармати. Надїхала артилерія. В просвітах поміж деревами і будівлями замиготіли танки й панцерні авто.

В лавах „супротивника“ сталось неспокійне заворушення. Стрілянина стала похапливішою. В цей момент бійці почули десь збоку міцне гудіння. Наближалось і підсилювалось воно. І раптом зза дерев виринула ескадрилья літаків.

„Бреющим польотом“ неслася вона над землею велетенськими грізними птицями. Здригнулись лави „супротивника“. І коли червоні літаки з'явились над головами, що погляди свої прикували на несподіваному „ворогові“, сипнуло зверху

рясним дощем бомб. Бійці сипнули врозтіч, тікаючи від нього. Але він настигав їх. Піші червоні зірвались зза сховищ і з дружнім натиском увірвалися до табору. За ними, стрибаючи від захоплення, бігла юрба дівтори, радісно вигукуючи:

— Ой, інтересно як!..

* * *

На площадці заднього вагона загомоніли хлопці:

— Дивись, хлопці!.. Оно-но танки посунули! Та багато як!.. От де сила!..

І дійсно, на обрії, на тлі синьої стіни лісу, то виринаючи на поверхню жовто-зелених горбів, то ховаючись по долинах, повзла бригада гусеничних черепах, їх по шосе, здіймаючи хмари пороху, обганяли прудкобіжні панцерні авта.

Довгою темнозеленою чередою за ними тяглися шести-колісні вантажні машини з букетами сірих постатей та піднятими догори жерлами гармат.

З поля війнуло знайомим гуркотом заводу, зганяючи сонливість скошених ланів.

— Отак насунули на наше село сині,— розказує якийсь селянин, років під сорок. І іскорки захоплення, змішаного із здивуванням, виблискують у його очах.

— Проте, відбили,— продовжує він.— У червоних цього добра теж вистачало, а тут ще сипонули на підмогу дядьки, баби, діти з вилами, дрючками. Потеха була, як сині драла давали!

Головний кондуктор, помітивши з вікна пересування війська, не витримує, виходить на площадку, поспішаючи поділитись враженням:

— От де техніка! Я ніколи не думав, що наша армія так озброєна. А от учора так такого дива надивився, що аж яй, яй! Сорок років уже я на колесах, скільки світу об'їздив, а такого не бачив. Сижу ото на ганку та зуби на сонці грію. Чую— загуло. Підвів я очі на небо, а там літаки все небо вкрили. На станції аж розриваються паровози, так кричать. Дивлюсь, що буде далі. Бачу, щось падає спід літаків. Протираю очі і що ви думаєте: люди на зонтиках спускаються, на отих самих штуках, що парашутами називаються. Я ще не бачив такого чуда. Біжу на вулицю і стару за собою кличу. Вибіг на горбок, а з нього все містечко—мов на долоні. Дивлюсь, що далі буде. Літаки покружляли трохи, і давай на полі сідять. І що ви думаєте? У кожного під пузом автомобіль. Посідав народ на нього з кулеметами й дряпає до містечка. Паніка—нет спасенія.—Ті, що на парашутах попускались, позгортали їх і айда позахатами в бік станції. За п'ять хвилин станцію захопили. Жінка моя аж не надивиться на ці чудеса... Після цього всі сусідні станції з нас сміються. Якже: прогавили так! Але підтягнулись наші. Як тільки побачать ще здалека підозріле щось, так такий

сполох здійснюється, що, здається і, мерці з могил повилазять. І кожний біжить тепер з маскою до свого загону... Н... да!.. Інтересно! дуже цікаво...

Увагу від оповідання кондукторського відвертає поява біля наципу піхоти „червоних“. На полі, поколупаному ямками, наче город після картоплі,—окремі постаті червоноармійців. Густо стоять кулемети. Очі бійців пильно вдивляються на захід.

* * *

Начальник станції Б..., вішаючи телефонну трубку, попередив нас:

— Доведеться вам аж чотири години чекати! На перегоні буде бій...

— Цікаво! Ходімо на горбок, за гаєм. Звідти колію майже до кінця перегону видно,—пропонує лікар Козачевський, якого ми на цій станції зустріли.

Перемагаючи свою незвичку до ходіння, новий наш супутник вперто крокує по шпалах. Через півгодини ми сиділи поміж штабелями протисніжних щитів, на високій, м'якій траві.

Легенький вітерець приємно лоскоче лице, хитає головками квіток. Серпнєве сонце, ще високо стоячи на безхмарному небі, ніби поспішало востаннє зогріти землю. Тиша навкруги спонукала стулити повіки і пірнути в обійми сну, такого бажаного після безсонних ночей, проведених в поїздках до пунктів Червоного Хреста, розкиданих на півсотні станцій залізниці. Оленка дістає із сумки мереживо й береться за гички. Раптом цю тишу порушує тарахкотіння моторів. Крадучись, ізза хат села, що ліворуч на горбах ховається в озері зелені фруктових садків, виїжджає чотири панцерних машини.

Лице лікаря Козачевського напружується, мов у аматора — „болеельщика“ футбольної гри перед початком матчу. Не помітили, як позаду нас з'явився, наче спід землі виріс, верховець. Озирались вже, коли запитав:

— Чиї то авта?

— Бач, який спритний! — сміється лікар. — Спробуй сам рознюхати!..

— Не вдалось придуриться! — сипле дрібним смішком розвідчик і, прищипивши коня, простує до гаю. Незабаром звідтіля показалося кілька вершників. Один з них подивився в бінокль, махнув рукою і зза дерев висипав загін кінноти. Поскакали до панцерників. У цей момент над лісом збоку станції М... з'явилась продовгувата біла хмарка диму.

— Панцерний поїзд, — догадується Козачевський. — Тепер буде потасовка.

Загін „синіх“ також помітив „ворога“. Авта швидко сховались у лісі. Кіннотчики чомусь помчали вздовж насипу.

— Куди їх чортяка несе? — хвилюється лікар, не розуміючи їх поведінки.

Поїзд тим часом винирнув з лісу темною крапкою, яка швидко зростала в міру наближення до нас. Ось уже можна відрізнити пузатий, вкритий панцером, паротяг від двох обсажених баштами вагонів... Кіннотчики, доскакавши до другого переїзду, сховались за будку й чогось чекали.

— Тікайте! — нервово вигукнув Козачевський, ніби його загін може почути. Рухи його схожі на жестикуляції „болельщика“, коли учасник футбольного матчу „промазує“ хороший удар м'ячем під воротами супротивника. Поїзд відгукотів уже над кладками третього переїзду і почав зменшувати хід. В цей момент кіннотчики зірвались з місця, пересікли колію і пустились врозтіч полем до лісу.

В цю ж хвилину десятки кулеметів частим тріскотінням заговорили із стін та башт вагонів. Розпластавшись ластівками, коні мчали по стерні так, що здавалось, що ноги їх не торкаються землі. Кулемети торохкотили, заглушуючи досадливі вигуки Козачевського:

— От шляпи!.. Втьопались в історію!..

Панцерник обережно наближався ближче та недовго. Раптом поблизу першого переїзду колію вкрили хмарки диму і гуркіт вибуху покотився над лісом.

Козачевський із здивуванням припинив стурбовану ходу й розкрив широко очі вбік, звідкіля це неслося. Ховаючись за горбки, тікало двоє „синіх“ — винуватків пошкодження шляху. З поїзда з запізненням сипали на них зливою пострілів, але раптом стихли. Башти на вагонах повернулись жерлами гармат у протилежний бік; збоку ліса, що хвилястим парканом зеленів позаду поїзда, кашляли перекинуті на авта гармати „синіх“. Почувши їх, Козачевський розплив у веселій посмішці.

— От номер!.. Вони, оказується, перехитрили їх, — з задоволенням потирав лікар руки.

Ревнув в свою чергу своїми гарматами поїзд, показуючи з жерл довгі, наче з форсунки паяльної лампи, язички. Але наспіх, швидко відступаючи вбік станції М..., на полі з'явилися панцерні авта, наступаючи на рухому фортецю. Квапливо плывався в їх бік паротяг, поспішаючи до лісу.

Через годину після закінчення бою під'їжджали ми до станції М... Козачевський з „комфортом“ влаштувався на гальмовій площадці подримати хвилинку. Лежачи на підлозі, задрав він ноги догори, поставивши їх закаблуками на стоячки вагона. Через проміжню між ними дивився я на долину, що зеленіла під насипом між двома горбами. В ній розташувались авта та кіннота — учасники бою під Б...

Дзвонячи буферними тарілками вагонів, які згори тиснули на паротяг, поїзд швидко минає їх і незабаром вкочується на станцію.

Рельєфно виділяється знайомий нам панцерний поїзд, обліплений бійцями в синьому вбранні. Важко чавкав його паротяг, ніби відсапуючись від швидкого бігу.

Я зіштовхую ноги Козачевського із стояків, і він, наче дитяча цяцька „Ванька-встанька“, сідає на підлозі під дружній сміх червоноармійців. В цьому вибухові реготу виділяється привітальне:

— А... а... а!.. Альоша!.. здоров!

Це — до мене. В засмалених здорових обличчях пізнаю робітників Київського паротяговагонного заводу: Коломойцева та Бовгалюка.

— Ну... що... як? — полетіли скороговіркою розпити. — Три ж роки не бачились! Синіх там не бачив?

— А як же ... узрел своїми очима, як ви від них п'ятами кивали!

— Ну, ти брось!.. Нейтральним зробився?.. — киває Коломойцев на білу пов'язку на моєму кашкеті. — Ну, добре, хай на цей раз буде так!..

— Ти що? — перебиває його Бовгалюк: — По-старому — верхолазом?.. електриком?.. Ну, ну, лазь!.. та промфінплан виконуй!

Команда начальника панцерника перериває нашу бесіду. Повз нас пробігає червоноармієць-зв'язист, змотуючи польовий телефон.

* * *

В невеличкому службовому вагоні безперервно працює штаб загонів червоного хреста залізничників. За столом, заваленим шматками паперу-зведень про роботу санітарних поїздів і пунктів, сидять члени штабу. Не відразу в поста-тях, одягнених у новеньку військову форму, пізнаєш ремонтного робітника Альошу Богданова, бригадира заводу „Транс сигнал“ Шурку Налесніковського і машиніста Костю Думенка.

— Сто тисяч примірників літератури розповсюдили!.. працює сорок агітпунктів, агітпоїзд з кіно, сантеатром та музеєм!.. — рапортує політком Налесніковський.

— Перевезли понад дві тисяч хворих... пропустили через лазні й перукарні п'ятнадцять тисяч червоноармійців, — підсумовує зведення Думенко.

— Добре, добре!.. — клопочеться начштабу Богданов. — А як у нас із білизнаю, з харчуванням?..

— Добре!.. — відповідає Кость. — Розворушили жінок. На станціях — справжня революція... Миють підлоги, вікна... при-

бирають двори, убиральні, пакгаузи... для хворих і сестер варять їжу.

* * *

На невеличкій станції К... Нечувані тут події відбувалися. Почалося з того, що приїхало багато військових і серед них:

— З ромбами,—не то що з кубіками якими!—дивувалась дівтора, загнати яку додому матерям в ці дні була мука.

А через кілька днів шибки вікон будиночків виселку мало з рам не висипались, дренькотячи від грому гарматних пострілів.

На одній з небагатьох колій станції окремою ланкою стояло три вагони. Сотні запорошених під час переходів бійців знаходили в цих вагонах незаміними і вельми бажани в бойовій обстановці лазню, голярню й чайну.

Інколи санітарні карети підвозили сюди хворих червоноармійців. Обережно здіймають їх на носі або допомагають іти до евакопункту на станції—жінки з червоними хрестиками на рукавах. Тоді до трьох згаданих вагонів приєднується четвертий із двополовинчастими дверями з фасаду. Забравши до нього хворих, везли їх до найближчого міста з військовим госпіталем. У такі хвилини заклопотаний бігав начальник санлітучки токар Київського паротяговагонного заводу Гриша Жмакін, доглядаючи за роботою санітарів та сестер-робітників свого заводу. Ось купка їх, з мокрими лобами, жене насосом воду до лазні.

— Жмакін!.. допоможи!..—вигукують вони, стомлені роботою. Жмакін підходить до насоса, і його маленька постать згинається над важелем водогінного приладдя.

У такт змахам рук теліпається, на живіт сповзаючи, шкіряна командирська сумка. Кишка насоса надувається під тиском води повніше, гадюкою в'ючись з землі до даху вагона.

— Не підведіть, хлопці!—підбадьорює бригаду токар.

— Іспит треба витримати!..

* * *

На станції С... пункт сприяння евакуації хворих і поранених причаївся у просторій, причепуреній кімнаті вокзалу.

На чотирьох, застелених білою, мов перший сніг білизною ліжках лежали хворі червоноармійці.

Сестри Оленка й Маруся, вісімнадцятилітні дівчата, вмовляють грипозних прийняти їжу: не хочуть їсти через підвищену температуру.

Тоді Оленка випробовує останній засіб:

— Їжте, хлопці, а то жінки робітників, що варили їжу, ображатимуться. Скажуть, що нехтуєте...

Вдячно всміхаючись, грипозні за допомогою сестер сідають і, спираючись на підмошені подушки, беруться за їжу. Треба їсти, аби не сердилися ті славні жінки, що, на чолі з старшою сестрою Глинською, перуть на дворі їхні онучі. За кілька годин свого перебування тут вони чули, як, захлинаючись від задоволення, жінки розказували:

— Обслідували хлібні пакгаузи, убрали вантажний двір. А на каменоломні в ідальні таку грязюку застали, що просто жах... Накрутили добре хвоста заву... В селі перевіряли, кому віспу треба щепити, надіслали відомості до району...

Попойвши, грипозні заснули. Нагодувала Маруся й повнощогого, русявого парубка з переламаною ногою. Але не спить він чомусь: неспокійний якийсь, кривить обличчя.

— Може, нога болить? — запитує Глинська.

— Ні, — відповідає він. — Дякую... Перев'язали ви добре, стихла біль.

— Вам судно треба? — здогадується сестра. — Чого ж ви мовчите?

Червоноармієць густо червоніє, на лиці такий вираз муки, ніби не на м'якому ліжку лежить, а вдруге під важким колесом гармати.

— Брось, брат, соромитись! — бурчить до нього сестра. — Я ж тобі не яканебудь кісейна баришня... Треба, брат, по-свойськи... — і, обережно піднявши червоноармійця, підставляє під нього фарфарове судно...

Знадвору прийшла Оленка, повернувшись з кооперативної крамниці з пакунком у руках.

— А тепер закусимо! — сміється вона, виймаючи з паперу розкшні грона винограду та ділячи їх на порції. По-клавши купку сочних ягід на тарілочку, сідає вона поруч з покаліченим бійцем. Тримаючи за стеблинку грона, підносить його до рота червоноармійця, запрошуючи:

— Ану, товаришок!..

У безмежно щасливій посмішці розпливається його обличчя, а губи шепочуть:

— Які ви всі свої... любі... рідні!..

* * *

Поволі, під важке пахкання, паротяга, тягнеться на узвіз товарний поїзд. Машиніст часто дає короткі свистки, нагадуючи про відгальмовування. Відсапуючись, поруч зі мною на скринці сідає кондуктор.

— Закусимо після трудов праведних! — шуткую я, подаючи йому пару рожевобоких яблук.

— Ага!.. дякую!.. не завадить!.. Пити страшенно хочеться... — охоче вступає кондуктор у розмову.

Сонце давно вже сховалось за шумливою стіною лісу.

Лише заграва на небі кольором своїм конкурує з червоними нашивками на комірці пальта кондуктора.

Поїзд минув узвіз і, катячись на рівній ділянці, швидко набирає ходи. Ніч помітно ховає в темряві своїй все...

Іжимось від нічної вогкості. Але дедалі наша розмова стає жвавішою.

Заговорили про маневри.

— Да... — захоплено промовив кондуктор: — Сtribнула наша армія вперед... І в дисципліні, і в техніці, і в політичній роботі. А якою вона була на початку створення її! Тепер не поступиться вона й кращим арміям буржуазних країн. Хай тільки спробують сунути своє свиняче рило на наш город!..

Київ.

**ПОСТАНОВА БЮРА
ХАРКІВСЬКОГО ОКРУЖКОМУ КП(б)У
від 1 квітня 1929 року**

*СЛУХАЛИ: Пам'ятник Т. Г. Шевченка
(тов. Постишев).*

*ПОСТАНОВИЛИ: Вважати за необхідне,
щоб у м. Харкові, як столичному центрі Радян-
ської України, в 1929-30 р. був поставлений
пам'ятник Т. Г. Шевченкові.*

*Доручити фракції Окрвиконкому та Міськради
провести цю постанову ОПК через об'єднану
президію Окрвиконкому і Міськради, а також
асигнування в 1929-30 р. відповідних коштів на
пам'ятник.*

*Вважати за необхідне об'явити конкурс на
проект пам'ятника у всесоюзному масштабі
і утворення комітету з представників робіт-
ничих організацій, письменників, вчительства,
професури і мистецтва. Склад комітету пого-
дити з ОПК.*

*Доручити редакціям газет „Комуніст“, Ком-
сомолец України“, „Харківський Пролетар“ і
„Робітничій газеті [Пролетар“ широко висвіт-
лити це питання в пресі.*

Секретар ОПК ПОСТИШЕВ

24 БЕРЕЗНЯ 1935 РОКУ
ПРОЛЕТАРІ І КОЛГОСПНИКИ
РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ РАЗОМ
З ТРУДЯЩИМИ ВСЬОГО СО-
ЮЗУ, ШАНУЮЧИ ПАМ'ЯТЬ
ВЕЛИКОГО ПОЕТА-
РЕВОЛЮЦІОНЕРА, ВІДКРИЛИ
В МІСТІ ХАРКОВІ
ПАМ'ЯТНИК
ТАРАСУ ГРИГОРОВИЧУ
ШЕВЧЕНКОВІ

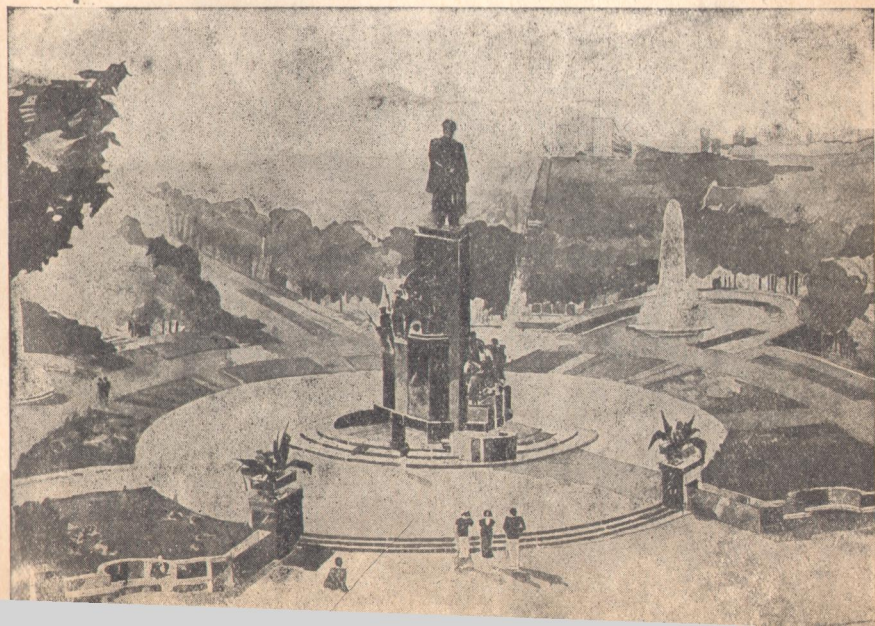

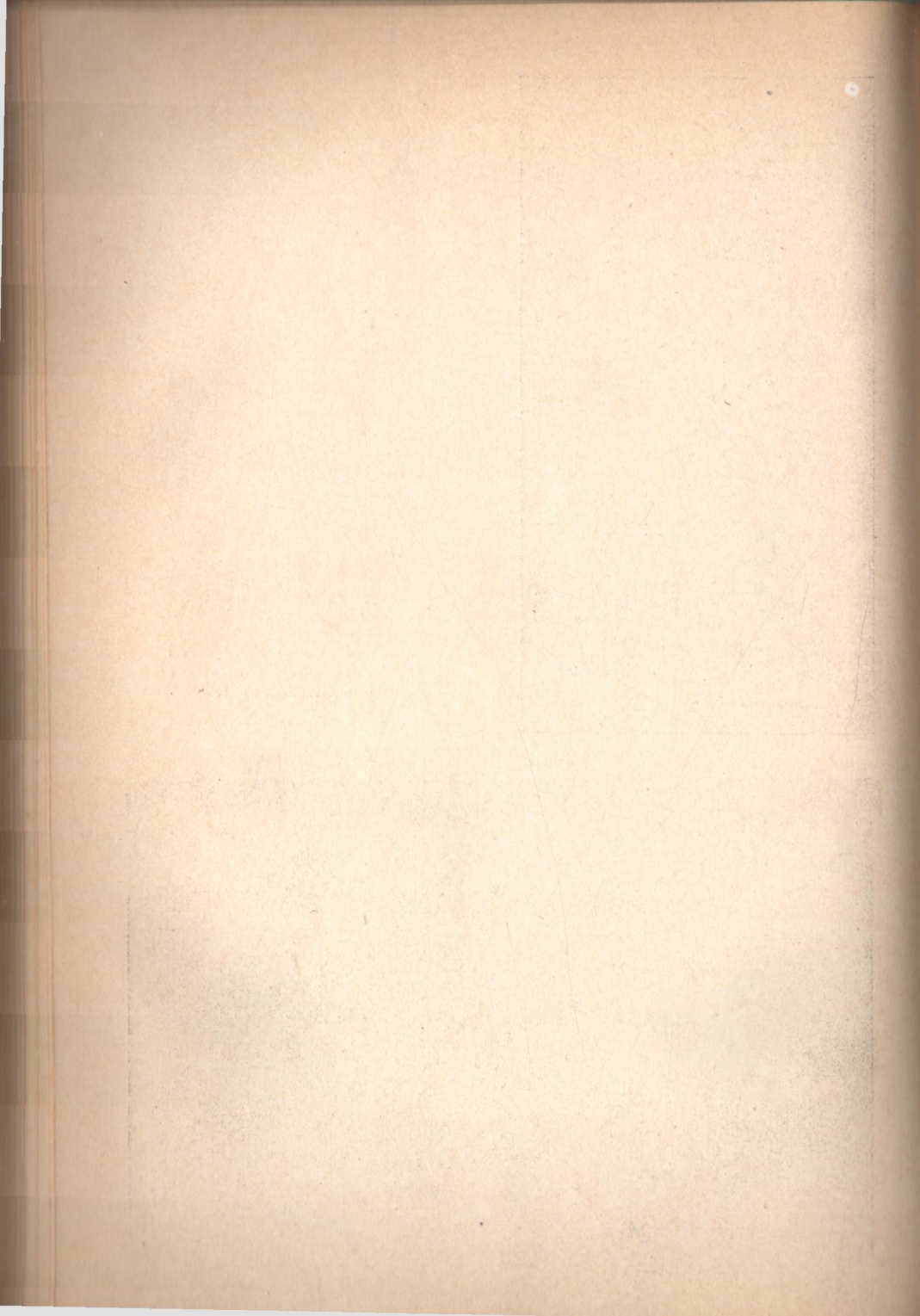
*Пам'ятник
Т. Г. Шевченкові
в Харкові
в саду ім. Постишева*

*Проект пам'ятника
заслуженого діяча мистецтва
М. Г. Манізера і архітектора
І. Г. Ланібарда*

*На фото: Пам'ятник і
загальний його вигляд
з перспективою (внизу).*

Фото — Б. Лермана

МІТИНГ, ПРИСВЯЧЕНИЙ ВІДКРИТТЮ ПАМ'ЯТНИКА Т. Г. ШЕВЧЕНКОВІ

Сонячний, весняний день.

Святкового вигляду набрало місто. Будинки прикрашені прапорами. Уже з ранку з усіх кінців міста почали збиратися трудящі, заповнюючи вулиці, що прилягають до саду імени Постишева.

З прапорами й оркестрами прийшли делегації заводів, вишів, військових частин і вистроїлися вздовж вулиць проти пам'ятника. Попереду — колона міських та сільських школярів-піонерів. Ліворуч вистроюється зведений оркестр харківського гарнізону, а з протилежної сторони — великий хор.

Струнким півколом навколо пам'ятника — фанфаристи.

Червоним накриттям вкрито колосальну споруду. Вітер колише полотно і місцями розкриває окремі деталі пам'ятника.

Знатні люди Харківщини, численні делегації робітників і колгоспників Київщини, Донбаса, Дніпропетровщини, Вінничини, АМСРР, гості з червоної Москви, братньої Білоруської республіки, письменники, вчені, односільчани і родичі Тараса Шевченка, колектив будівників збираються на трибуні біля пам'ятника.

Третя година дня. Луною розкочуються гучні оплески, що ними зустрічають прибулих на свято представників ЦК КП(б)У та українського уряду.

На трибуну у підніжжя пам'ятника сходять тт. Затонський, Шелехес, Демченко, Ємельян Ярославський, Ашрафян, Хвиля, Карлсон, Саратіков, Богуцький, Межуев, Кулик, Всеволод Іванов, Янка Купала, автори проекту пам'ятника — заслужені

діячі мистецтва тт. Манізер і Лангбард, начальник будівництва т. Рудяков та інші.

Фанфари.

Врочиста тиша.

Біля мікрофона тов. Затонський.

— Іменем комуністичної партії більшовиків, іменем радянського уряду України нині відкривається в місті Харкові—індустріальному центрі України—пам'ятник великому поетові, революціонерові-демократові Тарасу Григоровичу Шевченкові.

Лунають звуки „Інтернаціонала“. Спадає червоне накриття. Перед багатотисячною масою трудящих розкривається грандіозна споруда, прекрасний своїм задумом і змістом, хвилюючий своєю художньою вдосконаленістю, чудовий кожною своєю деталлю монумент.

Як зачаровані стоять тисячі людей на майдані, вдивляючись в постать поета-борця, в кожную фігуру пам'ятника. Довго не вщухають аплодисменти. Лунає трикратний орудійний салют. Великий хор під управлінням народного артиста республіки Маргуляна співає „Заповіт“ Шевченка.

ПРИВІТАННЯ

Поздоровляємо трудящих міста Харкова й Харківської області з відкриттям пам'ятника великому поетові-революціонеру Тарасу Григоровичу Шевченкові.

Перемога харківських більшовиків на фронті національно-культурного будівництва є перемогою трудящих Радянської України, кращим доказом торжества національної політики Леніна — Сталіна.

С. Косіор

П. Постишев

Вітаю трудящих Харкова і всієї України з відкриттям пам'ятника Т. Г. Шевченкові.

Відкриття пам'ятника є величезний культурний захід комуністичної і радянської влади, який свідчить про розвиток української культури, національною формою і соціалістичної змістом.

Заст. голови Раднаркому СРСР *Влас Чубар*

Сердечно вітаю народ України в день, коли він гідно увічне в пам'яті дітей і внуків своїх прекрасний образ істинно-народного великого поета-демократа, замученого царизмом.

М. Горький

Рада народних комісарів України вітає пролетарів і всіх трудящих міста Харкова з нагоди відкриття пам'ятника великому українському поетові-революціонеру Т. Г. Шевченкові.

Український народ, що за проводом більшовицької партії, в союзі з іншими народами СРСР, створив українську радянську державу, розгорнув всі свої творчі сили, забезпечив розквіт національної по формі, соціалістичної за змістом української культури, достойно вшановує пам'ять поета-революціонера.

Свято харківських більшовиків і трудящих є свято цілої України, є ще один вияв перемоги більшовиків, перемоги національної політики Леніна — Сталіна.

Голова РНК УСРР *П. Любченко*

ПРОМОВА НАРОДНОГО КОМІСАРА ОСВІТИ УСРР тов. В. П. ЗАТОНСЬКОГО

Іменем комуністичної партії більшовиків, іменем радянського уряду України нині відкривається в місті Харкові — індустріальному центрі України — пам'ятник великому поетові, незламному революціонерові-демократові Тарасу Григоровичу Шевченкові. (Грають фанфари. Тов. Затонський, натягаючи шнур, знімає завісу з пам'ятника. Лунають звуки „Інтернаціоналу“. Гремлять гарматні постріли. Збірний хор на 300 чол. виконує „Заповіт“ Шевченка).

У сім'ї могутнього великого Радянського Союзу квітне відроджена пролетарською революцією Україна — колишня колонія, колись пригноблена та занедбана, як та „вдова убогая“, розшматована польською та російською шляхтою, виснажувана своїм панством, що, шукаючи визиску її простого народу, запродували її всіляким загарбникам.

Траплялося багато разів в історії України, що гноблена маса поривалася скинути кайдани. Текла кров сторіками по степах України, алеж після кожного народного повстання в минулому знову працюючі маси попадали в ярмо кріпацтва, а потім капіталістичного визиску, і лише тоді, коли на арені історії з'явився пролетаріат, відкрився новий шлях для визволення працюючих мас, гноблених соціально і національно, як це було зокрема і на Україні. Пролетаріат України в єдиному фронті з пролетаріатом російським та інших народів колишньої царської імперії взяв на себе керівництво боротьбою працюючих селянських мас, розбив „тюрму народів“, забезпечив перемогу над гнобителями, утворивши єдиний могутній Радянський Союз. Це йому вдалося тому, що на чолі його стоїть комуністична партія, керована Леніним, а нині Сталіним.

Ми пережили роки героїчної боротьби з Денікіним, Врангелем, що намагалися повернути Україну назад, в стару тюрму проклятої пам'яті царської Росії. Ми бачили з вами тут, на Україні, війсьکو німецького кайзера та польської шляхти, яке запрошувалось українською буржуазією: всілякими Петлюрами, Вінниченками і компанія.

Тіло нашої України також роздирали, як ті паразити, всілякі банди Махна, Григор'єва, Зеленого та інші. Робітники

й селяни України винесли героїчну боротьбу з цією наволоччю та нечистю.

Ми подолали своїх класових ворогів. Не зважаючи на труднощі 1921 року, на руїну, що залишилася в наслідок імперіалістичної, громадянської воєни, не зважаючи на це, Радянська Україна під проводом комуністичної партії нечувано зросла.

Подивіться на Харків, що був до недавніх часів столицею України й залишається надалі найважливішим промисловим центром—індустріальною столицею України, на Донбас з шахтами, на могутні заводи, які розкинулися по всій Україні, Дніпро, де більш уже не б'ють пороги, підперті греблею Дніпрельстана, погляньте на наші більшовицькі колгоспи. Саме на такій Україні ми відкриваємо пам'ятник Тарасу Григоровичу Шевченкові.

Багато ворогів навколо нас. Ще і всередині країни залишилися недобитки, що намагаються нам шкодити на кожному кроці. Ми повинні й надалі бути пильними, а ще більша загроза насуває на нас зовні. Ви знаєте, що небезпека нової війни звисла над цілим світом, зокрема над Європою. Саме на Україну, в першу чергу, поширюються загарбницькі мрії світового імперіалізму. Але ми нині можемо спокійно сказати всім ворогам, що сподіваються на легку здобич: „Схаменіться, бо лихо вам буде“. Україна—країна могутніх заводів, Дніпрельстана, країна переможних колгоспів, де трудящі маси, згуртовані навколо своєї комуністичної партії, країна, що висуває тисячі героїв на фронті праці, таких, як челюскінці. Коли Червоній армії доведеться захищати свій Радянський Союз, то мільйони героїв виділить працюючий народ.

Шевченко колись мріяв про те, як розкуються заковані люди. Саме в наші часи маси розкувалися і назад в ярмо себе загнати не дадуть.

Майбутнє належить нам. Завершення соціалістичного будівництва забезпечено. Тим більше, що нас захищатимуть наші друзі, пролетарі та працюючі маси всіх країн. У разі нападу імперіалістів на нас вони в своїх країнах зсередини зустрінуть опір. Вони відчують ту народну ненависть до гнобителів, яку оспівував у своїх незабутніх творах великий поет-революціонер.

Майбутнє наше, але ми не цураємось минулого, не віддамо його ворогам. Нам ворожа контрреволюційна романтика, що намагається тягти життя назад. Але те, що було в минулому корисного для сучасного визволення мас і для будівництва соціалізму,—усю цю культурну спадщину, критично переробивши, ми сприймаємо. Коли російський пролетаріат пишається тим, що в добу кріпацтва в Росії зросли такі герої, як Добролюбов, Чернишевський, то й ми, українські робітники та колгоспники, пишаємось тим, що трудяща Укра-

їна виплекала велетня, генія з кріпаків, поета-революціонера Шевченка. Цієї спадщини, і зокрема Шевченка, ми нікому не віддамо. Він наш. Тому свято відкриття пам'ятника тут, у Харкові,—це велике свято нашої української пролетарської культури.

Невипадково пам'ятник відкривається саме в Харкові. Це символізує, що наша радянська українська культура — це не культура чумацького воза й старовинних байдаків. Це культура могутньої індустрії, дніпрелестанів, культура трактора, комбайна, блюмінга. Це культура пролетаріату й колгоспного селянства, що йде разом з пролетаріатом. Невипадково також відкривається пам'ятник у Харкові ще тому, що цю культуру будував у значній мірі харківський пролетаріат і зокрема харківська партійна організація, яка на чолі з т. Постишевим так багато зробила внесків у будівництво української пролетарської культури. Тов. Постишев був ініціатором побудови в Харкові цього пам'ятника.

Пам'ятник — видатний твір мистецтва. Збудований за проектом заслуженого діяча мистецтва РСФРР, БСРР і УСРР, видатного скульптора тов. Манізера.

Тов. Манізер працював у Ленінграді, в тій самій академії, де вчився Т. Г. Шевченко. Можливо, в цьому є також своєрідний символ. Шевченко — наш український поет, перлина української культури, якого гнітив царат, старий Санкт-Петербург царів і бюрократів, але в той же час революційну міць і світогляд дав йому також Санкт-Петербург Добролюбова, Чернишевського, бо Шевченко був дуже тісно пов'язаний з передовою демократією тодішньої Росії. Петербург був другою батьківщиною Шевченка після України. Невипадково ленінградські організації поставилися до будівництва пам'ятника йому надзвичайно уважно, з пролетарською любов'ю.

Відкриваючи пам'ятник, ми не можемо не згадати про ту виключну увагу, яку приділяли будівництву цього пам'ятника ленінградські організації і, в першу чергу, незабутній, дорогий Сергій Миронович Кіров.

Побудова в Харкові пам'ятника Шевченкові — це свято української радянської культури, водночас свято всього Радянського Союзу.

Тут присутні делегати різних інших братерських республік — РСФРР, Білорусії, привітання свої надіслали і інші далекі від нас республіки, делегати яких не змогли сьогодні прийти на наше свято.

Отже, так, спільними силами ми будували цей пам'ятник, як спільними силами всіх радянських республік ми провадили боротьбу з класовими ворогами.

Хай живе єдність трудящих усього світу!

Хай живе пролетарська революція!

Хай живе комуністична партія, що нею керує мудрий

вождь тов. Сталін, що веде будівництво соціалізму в нашій країні й приведе всесвітній пролетаріат до перемоги соціалізму в усьому світі!

Незабутньою залишиться пам'ять про всіх наших попередників, яких ми беремо в спадщину, зокрема такого велетня, поета-революціонера, яким був Шевченко, пам'ятник якому ми нині тут, у Харкові, відкриваємо.

ПРИВІТАННЯ

Раднарком БСРР вітає робітників, колгоспників, усіх трудящих УСРР з відкриттям пам'ятника Тарасу Шевченкові.

Пам'ятник Шевченкові — художнє втілення великого поета-революціонера-демократа. Торжество лєнінсько-сталінської національної політики на Україні є наслідок впертої боротьби більшовиків України, під керівництвом товариша Сталіна, з буржуазними українськими націоналістами, які намагались своєю підривною роботою зірвати переможний хід соціалістичного будівництва. Вони намагались перевернути Шевченка і використати його в своїх контрреволюційних цілях, але пролетаріат України, керований ЦК КП(б)У, правильно оцінив художні твори Шевченка, став хазяїном цієї великої культурної спадщини, беручи з неї все краще для дальшого розвитку національної формою, соціалістичної змістом культури. Увічнення пам'яті Шевченка свідчить про те, що тільки революційний робітничий клас здатний гідно цінити спадщину культури і її творців.

Хай живе пролетарський інтернаціоналізм!

Хай живе Радянська соціалістична Україна!

Хай живе великий Сталін!

Голова Раднаркому БСРР *Голодед*

ПРОМОВА СЕКРЕТАРЯ ОБКОМУ КП(б)У ХАРКІВЩИНИ тов. М. Н. ДЕМЧЕНКА

Працюючі радянської України і всього Союзу Радянських Республік святкують сьогодні знаменну подію в політичному і культурному житті Радянської України — відкриття пам'ятника великому українському поетові-революціонеру Т. Г. Шевченкові.

Побудова цього пам'ятника є певний крок у тому переможному поступові, яким робітники й селяни України ідуть під прапором Леніна — Сталіна від перемоги до перемоги, шляхом пролетарської революції, шляхом побудови соціалістичного суспільства в братерському союзі з російськими робітниками й селянами.

Сьогодні ми увічнюємо пам'ять великого поета-революціонера, що непримиренно боровся проти панського свавілля, проти кріпацького ярма і передчасно загинув у цій нерівній боротьбі.

Селянин-кріпак Т. Г. Шевченко був великою людиною своєї епохи. Вогонь непримиренної зненависті горів у нього проти гнобителів.

Ніхто, як Шевченко, не зумів так змалювати весь тягар кріпацтва і зненависть поневоленого селянства України до панів і царів. За свій великий таланти чудові твори Т. Г. Шевченко здобув велику популярність і любов працюючих.

Мало кого так ненавидів царський уряд, як Тараса Шевченка. Не зламали його волю заслання, солдатчина, зламали тільки його міцний організм і передчасно загнали в домовину.

Шевченко, прагнучи до визволення українських селян-кріпаків, не знав тих шляхів, які вже були за його часів відомі в Західній Європі кращим представникам людства, основоположникам наукового соціалізму—Марксу і Енгельсу.

Тарас Шевченко не був пролетарським революціонером. Він був буржуазним демократом.

Шевченко відбив у своїй творчості не тільки протест і гнів покріпачених селянських мас, але й їхню непослідовність і політичну обмеженість.

Шевченко в окремих своїх творах ідеалізував минуле України, роль підлих панів, визискувачів українських селян, агентів московських царів і польських магнатів. Але Шевченко в свій час був одним з страшних ворогів поміщицтва й царату.

Тільки пролетаріат, колгоспне селянство зуміли вшанувати й увічнити пам'ять великого поета-революціонера Шевченка. Тільки працюючі Радянської соціалістичної України зуміли зробити грандіозний пам'ятник, який відображає минуле поета як революціонера, розказує про велику силу класової боротьби, про історію класових боїв на Україні.

Великою гордістю за нові знаменні перемоги, що їх одержали харківські більшовики, сповнюються серця трудящих цілого Радянського Союзу.

Українські націоналісти, представники українського фашизму, поміщицтва й буржуазії, бажаючи використати творчість Шевченка на користь міжнародного імперіалізму і українського куркульства, фальсифікували творчість Шевченка, вихолощували з неї революційний зміст і разом з тим випинали дрібнобуржуазні націоналістичні елементи його творчості. Ці віковічні вороги трудового народу дуже боялися селянської революції, до якої закликала поезія Шевченка. Зрозуміло, що ці вороги українського трудового народу не захотіли увічнити пам'ять Шевченка.

Заходи радянської влади для увічнення пам'яті великого

поета-кріпака зустріли також шалений опір збоку українських націоналістів і їх агентури в комуністичній партії, шумськiстів, скрипниківців, які весь час боролись проти ленінської національної політики, робили все, щоб зірвати й перевернути рішення радянського уряду щодо вшанування пам'яті Шевченка і звести нанівець ініціативу в цій справі, що взяли харківські більшовики і П. П. Постишев.

Не вийшло нічого із їхньої підлої роботи, не вийшло й не вийде через те, що робітники і колгоспники України міцно тримаються тих шляхів, якими вела й веде їх велика партія, партія Леніна — Сталіна, до нових перемог.

Пролетаріат Харкова і колгоспники нашої області пишуться побудовою цього пам'ятника, пишуться новою перемогою, спорудою одного з найкращих монументів, що несе у віки блискучі перемоги будівництва української соціалістичної культури, блискучі перемоги трудящих Радянської України, керованої великою партією Леніна — Сталіна.

Міцніє і квітне Радянська Україна — невід'ємна частина Радянського Союзу. Буйно розквітла могутня індустрія України.

Колгоспи України йдуть тепер вірним шляхом до остаточного здійснення лозунга Сталіна — зробити всі колгоспи більшовицькими, всіх колгоспників заможними.

Сила єдності пролетарів і колгоспників України, робітників і колгоспників усього Радянського Союзу, всіх його народів — міцна і міцніє тепер, як ніколи.

Як одна людина встане вся індустріальна колгоспна Україна на захист своєї батьківщини, коли б міжнародний імперіалізм послав своїх лазутчиків, підлих петлюрівців, челядників та підлабузників на наші радянські кордони.

Хай живуть будівники цього віковичного пам'ятника!

Слава творцеві цього пам'ятника — радянському майстру Манізеру!

Слава робітничо-колгоспній Україні!

Слава Радянському Союзу!

Слава учителю, вождю і другу українського народу та трудящих усього світу тов. Сталіну!

ПРОМОВА КОЛГОСПНИЦІ тов. КУБРАК

Дозвольте мені передати привіт Харківській області від Моринецьких колгоспників - ударників села, в якому народився Тарас Григорович Шевченко.

Ми знаємо, як було селянам за кріпацтва, як гнітили їх, як катували, як примушували працювати. А тепер ми бачимо культурне життя і в місті і в селі. В с. Шевченковому є теж пам'ятник Тарасу Григоровичу, тільки менший.

На тій землі, де були куркулі й поміщики, що їх ненавидів наш земляк Т. Г. Шевченко, ми побудували колгоспи,

І колгоспи більшовицькі, що зростають з дня на день. Ми вдячні харківським робітникам за трактори, що вони нам виробляють, за велику допомогу, яку нам дають, як у посівній кампанії, так і в обробітку землі. Ми певні, що успішно проведемо весняну посівну кампанію.

Ми в минулому році досягли великих успіхів у господарстві, одержали добрий урожай бурака.

Я думаю, що за цей рік ми ще підвищимо врожайність.

За кріпачтва наша жінка робила на полі до самого дня пологів так, що, було, лягає і дитину родить прямо на полі, а зараз, за новим статутом, колгоспниці мають місяць відпустки до пологів і місяць після пологів. Серед нашої делегації є такі жінки, що до поїздки в Харків на відкриття пам'ятника поїзда не бачили, а коли вони приїхали сюди, то кажуть: „О, тепер уже ми побачили все, нам допомогла в цьому партія, уряд“.

Діждались ми великої правди, про що мріяв Тарас Григорович Шевченко, що народився в нас у селі Моринці.

Хай живуть харківські робітники!

Хай живе комуністична партія!

Хай живе тов. Сталін!

ПРОМОВА ШАХТАРЯ ДОНБАСА тов. МУРАШКА

Товариші, дозвольте від імені шахтарів і металургів Донбаса передати вам палкий привіт. Гірник Донбаса, металург знають твори Тараса Григоровича. Читали й перечитували його вірші про лиху долю кріпаків, про боротьбу кріпаків за своє визволення.

Та тільки пролетаріат разом з трудящими масами, керований великою партією Леніна — Сталіна, зміг революційним вихром змести поміщиків і капіталістів і міцно стати на охорону завоювань Жовтня.

Ми погромили і тих, хто хотів використати культуру Шевченка проти пролетарів, проти могутнього Радянського Союзу, фальсифікуючи його твори.

Наша пролетарська соціалістична змістом і національна формою культура під керівництвом нашого великого й мудрого Сталіна веде нас до справді кращого соціалістичного життя. Разом з квітучими фабриками, заводами, з квітучими колгоспами земля наша ряснітиме квітучою культурою.

Під проводом нашої більшовицької партії й великого Сталіна ми здобудемо ще більших перемог у боротьбі за зміцнення Союзу Радянських Республік, як ударної бригади світового пролетаріату.

Хай живе й міцніє ЦК нашої партії!

Хай живе великий, любий Сталін—вождь робітників і трудящих усього світу!

ПРОМОВА КОЛГОСПНИКА с. КИРИЛІВКИ тов. ХИЖОГО

Дозвольте вам, товариші, передати палкий більшовицький привіт з Кирилівки, села Шевченка. Товариші, багато років село, в якому зростав і виховувався наш поет Шевченко, було під гнітом панів. Село мало 3000 десятин землі, але вся вона була в розпорядженні поміщиків. До часів революції вся „культура“ села складалася з трьох церков і одного шинка.

На сьогодні, товариші, наше село, як і наша країна в цілому, має великі досягнення. За проводом компартії й великого вождя тов. Сталіна ми добилися того, що кріпацьке село, в якому виріс Т. Г. Шевченко, має зараз три колгоспи, що об'єднують 3000 га землі. Наші колгоспи числяться в лавах передових. Вони мають 8 тваринницьких ферм з 1500 голів різної худоби. 90% колгоспників у своєму користуванні мають рогату худобу, свиней, птицю тощо. Щодо культури село має великий технікум, який виховує кадри для соціалістичного хліборобства. У ньому навчається 300 студентів, із самого нашого села 90 студентів.

Одним знайбільших виявів для увічнення нашого поета Тараса Шевченка, одним з кращих подарунків нашої партії й робітникам Харківщини буде те, що земляки Тараса Шевченка справляться з бойовими завданнями — вчасно і якісно проведуть засівну кампанію і всі сільськогосподарські кампанії, боротимуться за вказівками вождя тов. Сталіна за заможне, культурне життя. Даю обіцянку урядові, пролетарям Харківщини і всім трудящим людям, що ми, коли потрібно буде, на перший заклик нашої партії і уряду дамо рішучу відсіч усяким контрреволюціонерам, які поважаться на завойовані нами соціалістичні лани.

Хай живе комуністична партія!

Хай живуть робітники Харківщини, як ініціатори побудови великого пам'ятника великому поетові - революціонерові-демократові Тарасу Григоровичу Шевченкові!

Хай живе наш любимий вождь, який веде нас до культурного, заможного квітучого життя, — Іосиф Віссаріонович Сталін!

ПРИВІТАННЯ

*ЦВК УСРР тов. ПЕТРОВСЬКОМУ,
Наркомос — тов. ЗАТОНСЬКОМУ,
Редакції газети „ВІСТІ“*

Комітету по відкриттю пам'ятника Шевченкові

Українську Соціалістичну Радянську Республіку вітаю з великим святом — відкриттям пам'ятника Т. Г. Шевченкові. Трудящим масам Радянської України дорога пам'ять про

свого народного художника, на великих творах якого вони вчаться ненавидіти старе, підневільне життя й любити свою визволену соціалістичну батьківщину. Певний того, що новий пам'ятник стане початком дальшого художнього збагачення соціалістичних міст України ще багатьма прекрасними, монументальними витворами мистецтва.

Наркомос РСФРР *Бубнов*

ПРОМОВА тов. КУЛИКА

(ВІД ПРАВЛІННЯ СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ)

1914 року найбільший геній в історії людства В. І. Ленін протестував проти заборони збоку царизму шанувати пам'ять великого поета - демократа, поета - революціонера Т. Г. Шевченка. Так, за часів царизму у тюрмі народів трудящі України позбавлені були змоги шанувати пам'ять Т. Шевченка.

Тоді, коли „представництво інтересів українського народу“ брали на себе українські „патріоти“—пани, капіталісти,—під час петлюрівщини, гетьманщини, ми не могли знати цього великого поета - революціонера, кому дорівнює дуже небагато постатей в історії всесвітньої літератури.

Вони фальсифікували Шевченка, намагаючись використати його в чоловіконенависницьких цілях, з метою гнобити, визискувати робітників і селян України. Ми не могли знати його як слід і тому, що за тих часів не було і не могло бути справжнього шевченкознавства.

Правильно сказав сьогодні в газеті „Ленінська зміна“ один молодий поет про Шевченка:

Це ж паничі з „Варшавських смітників“
Плели Тарасові вінок
Із цвілінчань жовтоблакитненьких,
Жовтоблакитних ганчірок.

Перемога партії Леніна—Сталіна, перемога Жовтня, забезпечивши вільний розвиток і розцвіт культури і мистецтва українського народу, дала нам змогу знати, відчувати й усвідомити цього справді народного поета на весь його велетенський зріст.

І ми, українські радянські письменники, представники породженої Жовтнем, партією більшовиків радянської літератури, сприймаємо цей день відкриття пам'ятника Шевченкові, як перш за все наше літературне свято. Користаючись у процесі творення радянської, соціалістичної культури надбаннями попередніх віків і поколінь, черпаючи стільки дорогоцінного з багатой скарбниці української класичної літератури, ми захоплено разом з пролетаріатом, трудящими індустріального Харкова шануємо сьогодні пам'ять найгені-

альнішого й найближчого нам з класиків української літератури, одного з найбільших класиків світової літератури.

Але не як архіваріуси бережемо ми класичну спадщину, не просто реєструємо її, а сприймаємо критично, виділяючи з неї, підносячи саме ті її елементи, які надаються для будівництва соціалізму. Так підходимо ми до творчості Тараса Шевченка, з якої так багато можемо і повинні ми почерпнути для нашої літературної роботи.

І цю перевагу — свідомо, в світлі науки Маркса — Леніна — Сталіна, критично і з найбільшою користю для нас сприймати класичну спадщину — теж дала нам наша партія, зміцнивши тим і озброївши нас так, як не була озброєна жодна література в історії.

Ми щасливі свідомістю, що живемо в прекрасні часи побудови соціалізму і творення безкласового соціалістичного суспільства. Ми щасливі, що живемо в добу, коли геній Сталіна, керівництва партії більшовиків, запліднивши ідеями комунізму родючий ґрунт нашої сонячної батьківщини, створили лад, при якому не одиниці, подібно Шевченкові, вибиваються самотужки, горбом своїм і муками переборюючи перешкоди, а сотні, тисячі талановитих, блискучих творців найміцнішої, найвпливовішої в світі радянської літератури, інженерів людських душ, творять спільно з партією і трудящими масами соціалістичне діло. Ми йдемо до світу, коли не сторіччями відмічатиметься поява геніїв. Певність у цьому дає нам вся наша блискуча сучасність, вся переможна практика роботи нашої партії, в наслідок якої тисячами народжуються знатні люди нашої батьківщини, ім'я яких з пошаною вимовляється всією країною, народжується з тих піднятих, відроджених для щасливого життя товщ народних мас, що були раніш пригноблені і зацьковані, — з робітників, колгоспників, трудящих. Цей наш пам'ятник, один з найкращих, найхудожніших, які тільки нам доводилося бачити, дає нам підставу вітати палко пролетаріат Харківщини, тому що він не тільки яскраво демонструє всьому світові, як вміємо шанувати геніїв історії, ало це доводить, що СРСР є всесвітній центр літератури й мистецтва.

Ми відкриваємо цей пам'ятник і будували його не самі, а разом з пролетарями Радянського Союзу. Ми бачимо тут пролетарів Києва, Донбаса і інших міст України, колгоспників, бачимо делегації з інших республік, письменників Москви, Ленінграда, Білорусії.

Правильно сказав молодий поет на сторінках нашої газети:

Це ми звели своєю працею
Його у зоряний прозор —
Із москвичами й лєнінградцями,
Киянами й харківцї разом.

Так хай же далі живе і квітне інтернаціональна батьківщина — наш Союз. Хай живе радянська соціалістична література, яка вміє широко шанувати пам'ять своїх геніальних попередників і першого з них, найгеніальнішого, найвеличнішого Тараса Григоровича Шевченка.

Хай живе наша велика комуністична партія більшовиків і наш рідний, наш любимий, наш кращий друг, вождь і провідир тов. Сталін!

ПРИВІТАННЯ ВІД ПИСЬМЕННИКІВ БРАТНІХ РЕСПУБЛІК

ВІД ПИСЬМЕННИКІВ БІЛОРУСІЇ

Вітаємо письменників і всю радянську громадськість України з відкриттям пам'ятника Тарасу Шевченкові, чие ім'я, чий піснє знайшли свій відгук у всіх братніх літературах.

Хай живе і цвіте література Радянської України!

Спілка радянських письменників Білорусії *Клімковіч*

ВІД ПИСЬМЕННИКІВ ГРУЗІЇ

Спілка радянських письменників Грузії шле палкий привіт радянським письменникам, усім трудящим братньої України в день відкриття пам'ятника великому революційному українському поетові Тарасу Шевченкові.

Ця подія, яка демонструє перемогу лєнінсько-сталінської національної політики, більшовицького ставлення до культурної спадщини, є стимулом перетворення творчості Шевченка у надбання трудящих всього Союзу і зміцнення братнього інтернаціоналізму народів нашої великої батьківщини.

Президія спілки радянських письменників Грузії

ВІД ПИСЬМЕННИКІВ КАЗАКСТАНА

Серед мертвих прикаспійських пісків, поруч з Карабугазом, у форті Александровському зберігся живий пам'ятник Тарасу Шевченкові — квітучий сад, зрошений руками великого кобзаря в роки гниючого заслання.

Дика царська каторга зруйнована. Волею більшовиків тепер наш край перетворюється в квітучий форпост соціалізму.

Письменники Казакстана палко вітають відкриття пам'ятника Тарасу Шевченкові, ім'я якого відомо в аулах і селах обширної республіки, як любимого співця й революціонера.

Спілка радянських письменників Казакстана —

Мендигазін і Дубовицький

ПРОМОВА ТОВ. МЕЖУЄВА

(ЗАСТ. ГОЛОВИ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ)

Товариші пролетарі, трудящі Харкова і Харківщини! Ви всі добре знаєте, що за всі роки Жовтневої революції на всіх шляхах нашої боротьби контрреволюціонери націоналісти, петлюрівські і інші різноманітні покидьки намагались створити в Києві базу боротьби проти нашої переможної революції, придушити Радянську соціалістичну Україну.

Але пролетарі разом з усіма трудящими масами, погромивши всіх своїх ворогів, зуміли створити з Києва столицю Радянської України з сотнями тисяч пролетарів і службовців. У другій п'ятирічці промисловість Києва повинна дати продукції до 1 млрд. крб.

Святкуючи разом з вами величезне свято спорудження за ініціативою харківських пролетарів, керованих П. П. Постишевим, такої великої мистецької художньої цінності, як пам'ятник Т. Г. Шевченкові, робітники Київщини прийняли теж не малу участь у загальній праці над спорудою цього пам'ятника. Цей пам'ятник є загальною радістю пролетарів цілої України, радістю пролетарів Києва, які зараз працюють і над тим, щоб зробити столицю Київ квітучим містом Радянської України — невід'ємної частини великого Радянського Союзу.

Хай живе, товариші, інтернаціональна єдність робітників цілого світу!

Хай міцніють лави робітничого класу Радянського Союзу!

Хай живе наша Радянська Україна!

Хай живе й міцніє комуністична партія більшовиків, хай живе довгі роки вождь нашої партії й всесвітнього пролетаріату тов. Сталін!

ПРОМОВА РОСІЙСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА ВСЕВОЛОДА ІВАНОВА

Товариші! Ім'я Тараса Шевченка — великого українського поета, палкого співця селянської революції — живе в пам'яті трудящих людей разом з іменами великих революційних демократів — Чернишевського, Добролюбова і його соратників — Щедріна і Некрасова.

Творчість Шевченка пройнята ненавистю до гнобителів українських, польських і російських кріпосників-поміщиків і до російського царизму.

Дозвольте вам навести три рядки, що їх записав у 1865 році бабато років тому, письменник Тургенев у своїх спогадах про Шевченка:

„Він відвідав мене кілька разів. Але про своє вигнанське життя говорив мало, тільки по інших відривочних словах і вигуках можна було зрозуміти, як солоно довелось йому і яких бідувань і злиднів він зазнав. Він показав мені малесеньку книжечку, палітурка якої була з простої дігтярної шкіри, до якої він заносив свої вірші і яку ховав у халяву чобота, бо йому було заборонено займатися писанням“.

Він ховав свою творчість! Йому забороняли писати!

А тепер ми, робітники і колгоспники Радянського Союзу, ставимо Тарасу Шевченкові в серці України, в Харкові, пам'ятник. Творчість Шевченка кликала до боротьби за визволення селянства, до боротьби за повалення самодержавства. От чому Ленін писав:

„Заборона шанування Шевченка була таким чудовим, таким прекрасним і на рідкість щасливим і вдалим заходом з погляду агітації проти уряду, що кращої агітації собі й уявити не можна“.

А сьогодні ми — представники народів Радянського Союзу — зібралися на цей майдан, щоб відкрити пам'ятник людині, все життя якої є трагічний літопис мужньої, неухитної боротьби з гнобителями.

Буржуазні націоналісти, вороги Радянської України, вороги соціалізму, намагалися зробити творчість Шевченка прапором націоналістичної реакції і мракобісся. Вони роздували окремі нотки націоналізму в його ранній творчості, вони фальсифікували і перекручували його спадщину.

Вони намагалися перенести ненависть поета до царської Москви — символу самодержавної Росії, тюрми народів — на Москву соціалістичну, на Москву наших днів.

Але вся творчість Шевченка, сповнена ненавистю до гнобителів, сповнена великою любов'ю до пригнічених, постала проти цієї підлої фальші. Могутні його вірші, що входять своїм корінням вглиб народної творчості, вглиб народного українського селянства, служать нам і служать сьогодні.

Значення його творчості інтернаціональне. Шевченкові вірші мали вплив не тільки на творчість поетів України. Російські і білоруські поети не минули цього впливу. Досить вказати на такі імена, як народний поет Білорусії Янка Купала або Едуард Багрицький.

Молода література соціалізму прийняла по праву велику спадщину українського поета як одну з найдорогоцінніших в золотому фонді класичної спадщини літератури, що дісталася нам.

Хай живе прекрасна Радянська Україна!

Хай живе комуністична партія і її вождь — Іосиф Сталін!

ПРОМОВА НАРОДНОГО ПОЕТА БІЛОРУСІЇ ЯНКИ КУПАЛА

Ад гасьцінца да гасьцінца,
Ад хаты да хаты
Зьвініць кабза украінцам
Аб вялікім сьвяту.

Уся чыста, галасіста
Україна маладая
Свайго „бацьку“—кабзарыста
Важна ўспамінае.

Эй, бо песьня кабзарыста
Ад краю да краю
Плыве вольна-расхадзіста,
Перашкод ня знае.

Сам ён многа меў нядолі
Крыўды, паніжэньня
Ды ня здрадзіў же ён волі,
Волі і сумленьня.

Дух збудзіў свайму народу
Сваім гучным словам,
Навучыў любіць свабоду,
Родны край і мову.

Яго „бацькам“ ахрысьціла
Пам'ятна Україна,
Эх! І нам будзь бацькою мілым,
Украінча слаўны!

Плывучы ў даль, твая песьня,
Гасьцінцам ня вузкім,
Знайшла водгалас пачесны
ў сэрцы беларуськім.

ПРОМОВА тов. РАШМАДИЛОВА (ЦК ЛКСМУ)

Товариші, сьогоднішнє свято відкриття пам'ятника Тарасу Григоровичу Шевченкові — це знаменна подія, це ще одна наочна блискуча демонстрація наших успіхів і перемог на ділянці національно-культурного будівництва на Україні. Це демонстрація величезної уваги до справи культурного будівництва нашої партії, ЦК КП(б)У і наших бойових керівників тт. Косіора і Постишева.

Навколо постаті поета-революціонера Шевченка, навколо його спадщини і зокрема навколо побудови пам'ятника йому як відомо, довгі роки точилася гостра класова боротьба. Наші вороги чорносотенці, українські націоналісти, великодержавники намагалися в цій боротьбі використати також молодь. Чорносотенна газета „Київ“ 1914 року, коли під натиском трудящих мас і революційної інтелігенції виникло питання про побудову пам'ятника Шевченкові, писала: „Что же задремала наша молодежь и не видит, что город Киев ставит памятник врагу „двуглавого орла“, символа неделимой России, ярому проповеднику сепаратизма“.

Але насправді молодь не дрімала. Революційна трудяща молодь колишньої царської Росії і України становила міцну підпору більшовицької партії в боротьбі за знищення двоглавого орла і перемогу Жовтневої соціалістичної революції. Наша молодь, що є активним учасником соціалістичного будівництва, активним творцем культурного процесу на Україні, високо цінує і шанує пам'ять Тараса Шевченка — цього великого народного поета-революціонера-демократа, поета-бунтаря, співця пригнічених, знедолених, покріпачених селянських мас. Поруч з літературною спадщиною таких великих революційних демократів, як Чернишевський, Добролюбов, творчість Шевченка входить у той фонд революційного минулого, який ми критично використовуємо в нашій сучасній боротьбі за будівництво нової соціалістичної культури, за виховання нашої сучасної молоді.

Лише в нашій країні, лише наша більшовицька партія так шанує пам'ять борця революціонера-поета, приділяє таку увагу його багатющій революційній спадщині. Лише ми є справжніми спадкоємцями революційного минулого і всіх багатств, нагромаджених людською культурою.

Що цінного в шевченківській спадщині для нашої молоді? В ній прекрасний, блискучий матеріал для обізнання нашої молоді з жакливим, чорним, безпросвітним минулим.

Шевченко в своїх творах кликав до боротьби, піднісв прапор селянської революції, прапор визвольної боротьби з кріпацтвом, з дворянством.

Але ми критично сприймаємо Шевченкову спадщину. Ми далекі від того, щоб визнати Шевченка за комуніста більшо-

вика, за пролетарського революціонера, як це намагалися робити націоналісти і як це робив Скрипник. Ідеологію Шевченка ми не робимо прапором нашої боротьби. Наш прапор — це прапор, під яким ми перемогли в Жовтні, розбили й добиваємо до кінця ворогів, під яким успішно будуюмо соціалізм. Це непереможний прапор Маркса — Енгельса — Леніна — Сталіна.

Шевченко писав про „убогі села наддніпрянські невеселі“. Пролетаріат під керівництвом партії, під прапором більшовизму вивів селян з темряви, з кабали і з експлуатації на широку дорогу до соціалізму, розгромивши і знищивши „ворогів і супостатів“, а убогі села наддніпрянські невеселі, як і села всієї України, перетворив на нові села, села колгоспні, що крокують до заможного життя, до нової соціалістичної культури, до веселого, бадьорого, культурного життя.

Хай живе наша славетна, велика комуністична партія і її бойовий штаб ЦК ВКП(б) на чолі з мудрим, великим Сталіним!

Хай живе бойовий штаб соціалістичного будівництва на Україні і його керівники — бойові командарми товариші Косіор і Постишев!

ПРИВІТАННЯ ВІД РОБІТНИКІВ КАНАДИ

Голова Ради Народних Комісарів УСРР тов. Любченко одержав таку телеграму з м. Вінніпега (Канада).

Панасу Петровичу Любченко, Київ, Україна, СРСР.

З'їзд української робітничо-фермерської організації Канади, що зараз відбувається в Вінніпегу, прийняв з великим ентузіазмом і признанням для радянської влади відомість про закінчення будови й відкриття в Харкові величезного пам'ятника Тарасові Шевченку.

З'їд визнає, що тільки радянська влада працюючих могла так належно вшанувати пам'ять великого українського поета-бунтаря.

Хай живе Радянська Україна!

Хай живе Радянський Союз!

Президія — Кізема

ПРОМОВА НАРОДНОГО АРТИСТА РЕСПУБЛІКИ ГНАТА ЮРИ

Сьогодні ми є свідками й активними учасниками великого пролетарського свята — свята увічнення пам'яті великого поета-революціонера Тараса Григоровича Шевченка, який все своє життя віддав на боротьбу з царатом, на боротьбу з поміщицьким поліцейським свавіллям, на боротьбу за визволення

трудящого селянства від політичного і економічного поневолення.

Але не тільки за свого життя, а й після своєї смерті великий Тарас Григорович зазнав великого знущання поліцейської царської зграї, що намагалась оплювати його творчість.

Жовтоблакитники різних гатунків, контрреволюціонери націоналісти намагалися назвати його своїм, і тільки пролетарська революція, тільки комуністична партія вернула нам його таким, яким він насправді був і є.

В бронзі і металі ми сьогодні бачимо великого демократа-революціонера Тараса Григоровича Шевченка. В бронзі і металі ми бачимо на цьому пам'ятнику історію класової боротьби, що точилась на Україні.

Отже, товариші, нехай живе світла пам'ять про великого революціонера Тараса Григоровича Шевченка.

Хай живе велика комуністична партія, яка творить нову країну, яка творить нове життя за проводом нашого великого, мудрого і любимого товариша Сталіна!

ПРОМОВА УКРАЇНСЬКОГО РАДЯНСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА ІВАНА МИКИТЕНКА

Товариші, день відкриття пам'ятника великому поетові революціонеру Тарасу Григоровичу Шевченкові — це історичний день, про який міг тільки мріяти цілі десятиріччя український народ в своїй визвольній революційній боротьбі. Міг тільки мріяти і не міг здійснити.

Але велика епоха Леніна і Сталіна — епоха здійснення найкращих революційних прагнень трудящого людства.

Великі творці нового світу, вожді народів цілої земної кулі, Ленін і Сталін над усіма сторіччями піднесли невгамимий світоч свого могутнього і благородного генія, і з цим світочем пішла партія більшовиків, пішли мільйони робітників і трудящого селянства на останній рішучий бій проти капіталу, за своє соціальне й національне визволення.

З світочем Леніна і Сталіна партія більшовиків, робітничий клас перемогли одвічного свого ворога, в кривавих боях перемогли вони експлуататорів трудящого людства.

З світочем Леніна і Сталіна пішла наша велика батьківщина — СРСР — вперед, до верховин творчої думки і будівничого пафосу.

Як скеля непохитна будівля соціалізму грає всіма фарбами радуги на шостій частині земної кулі.

На фронтонах цієї будівлі більшовики, робітничий клас, колгоспне селянство будують пам'ятники тим, хто в минулих віках віддавав своє яскраве життя боротьбі за справу визво-

лення працюючих, хто жив цією боротьбою, хто горів у ній великим революційним полум'ям, хто в цій боротьбі знаходив сили для своєї творчості.

Катований і проклятий царями, обстріханий українською націоналістичною буржуазією і улюблений усіма трудящими колишньої „тюрми народів“, великий поет революціонер - демократ Тарас Шевченко дочекався того щасливого й світлого часу, коли його революційне слово повною мірою увійшло в арсенал різної зброї трудящих проти експлуататорів.

Слова Тараса Шевченка, які він ставив на сторожі інтересів трудящих, змогли піднести і уславити тільки більшовики, тільки робітничий клас і колгоспне селянство, тільки справжні спадкоємці творчої мислі всіх минулих віків.

Тарас Григорович Шевченко співав про замучену, зацьковану царатом, пригноблену Україну. Він любив її всім серцем і всім серцем за неї болів.

Партія більшовиків і геній Леніна і Сталіна запліднили серця трудящих новою любов'ю до нової соціалістичної Радянської України. Ми любимо нашу прекрасну, вільну, квітучу Україну. Ми горді своєю державою. Вона є витвір більшовиків, робітничого класу, колгоспного селянства. Володимир Ільїч Ленін, писавши про національні гордості великоросів, огненним словом відзначив, що великоруські робітники горді з того, що їх народ дав видатні революційні уми, які горіли в ім'я визволення трудящих.

Ми горді з того, що український народ дав великого поета революціонера-демократа Тараса Григоровича Шевченка. Українські пролетарі, українське колгоспне селянство, трудящий український народ гордий з того, що його кращі сини поклали своє життя за пролетарську революцію, за визволення трудящих.

В нерозривній братерській спільці з пролетаріатом російським та всіх інших національностей кращі сини українського народу завоювали диктатуру пролетаріату на Україні, збудували свою соціалістичну державу, творять свою радянську культуру, відкривають сьогодні пам'ятник Тарасу Шевченкові, який збудований з ініціативи Павла Петровича Постишева.

Нетлінними літерами записано на сторінках перемог всевітньої пролетарської революції:

„Пам'ятник геніальному українському поету-революціонеру Тарасу Шевченкові відкрито на вільній Радянській соціалістичній Україні, в епоху Леніна і Сталіна“.

Щастям і гордістю сповнюється серце кожного робітника, письменника, художника, скульптора — від свідомості своєї належності до цього творчого класу, керованого комуністичною партією, що увічнює свій переможний шлях галереєю пам'ятників кращим борцям і талантам минулих віків, а також кращим борцям за перемогу соціалізму.

Хай живе партія більшовиків, проводир нового людства і його нової соціалістичної культури!

Хай живе Іосиф Віссаріонович Сталін — учитель і вождь народів цілого світу, що рвуть свої кайдани!

Бурею ухвальних оплесків відповідають присутні на пропозицію, внесену заступником голови Харківського обласного виконавчого комітету тов. Богуцьким, надіслати привітальну телеграму ЦК ВКП(б) — тов. Сталіну, Раднаркому СРСР — тт. Молотову й Чубареві, ЦВК Союзу — тов. Калініну, ЦК КП(б)У — тт. Косіору і Постишеву, ЦВК УСРР — тов. Петровському, Раднаркомові УСРР — тт. Любченкові й Шелехесу та Максиму Горькому.

Мітинг закінчено, але всенародне свято триває. Вулиці біля пам'ятника цілий день запружені натовпами людей.

Вечір. Могутні прожектори яскравими променями освітлюють величний монумент. До пізньої ночі біля пам'ятника величезні натовпи людей. З усіх кінців міста йдуть оглядати цю прекрасну споруду сивобороді старики, молодь, матері з дітьми, червоноармійці. Оглядають і обмінюються враженнями, одностайним захопленням від цієї блискучої перемоги, непередаваною гордістю за наше прекрасне сьогодні, невимовною вдячністю партії більшовиків і товаришеві Сталіну, що уможливили незнаний розквіт української радянської культури, великим святом якої став цей день.

ШЕВЧЕНКО ХАРИТОН ПРОКОПОВИЧ

КОЛГОСПНИК АРТИЛІ „УДАРНИК“ СЕЛА ШЕВЧЕНКОВО

ГЛИБОКО СХВИЛЬОВАНИЙ СВЯТОМ

У селі Шевченково (колишня Кирилівка), Вільшанського району, на Київщині виріс Тарас Григорович. Тут він жив від 1814 року до 1827, коли пан Енгельгардт, якому належало це село, забрав його до себе на послуги козачком. Хата, де жив Шевченко, не збереглася, вона згоріла 1906 р. На її місце селяни поклали тоді жернов з млина і написали на ньому, що тут стояла хата Т. Г. Шевченка.

З Тарасових речей на селі збереглися столик і лава. Вони цілі й досі. Місце, де була хата, тепер оголошено заповідником.

Після революції ми спорудили там п'єдестал. На ньому стояло гіпсове погруддя поета, що його гайдамаки розбили 1918 року. 1927 року на п'єдесталі поставлено погруддя Шевченка.

Я довожуся Тарасу Григоровичу внучатим племінником. Працюю я в селі Шевченково в колгоспі „Ударник“, доглядаю за заповідником, провожу розмови з екскурсантами, а їх у нас буває чимало. Від держави одержую пенсію за свою участь у громадянській війні. Тут, на відкритті пам'ятника, я відчуваю всю увагу і любов трудящих до великого співця-бунтаря.

Я глибоко схвилюваний святом у Харкові, всім, що почув на ньому.

ПРОЛЕТАРИАТ ЗБУДУВАВ ПАМ'ЯТНИК Т. Г. ШЕВЧЕНКОВІ

В місті індустріальних велетнів — Харкові — відкрито пам'ятник великому поетові українського народу революціонеру-демократу Т. Г. Шевченкові.

Подія знаменна! Вона є ще одною ілюстрацією могутнього розквіту радянської культури. Пам'ятник — це не тільки камінь, бронза і майстерна праця робітників, скульпторів, ливарників. Пам'ятник — це не тільки виявлення пошани до певної людини. Це є політика, це є лінія в справах розвитку культури. Пригадаймо, скільки українські націоналісти базікали про свою „пошану“ до „батька“ Тараса. Але нічого, крім паскудства, для поета-кріпака вони не зробили.

Сьогодні, коли постать Тараса з похмурих і трагічних сторінок середини дев'ятнадцятого сторіччя подивиться на нас, як ніколи, відчуваєш її самотність у ті часи. Щоденник і листування, думки Шевченка про багатьох його сучасників ще раз підкреслюють, що ця людина була великої сили волі, що вона, разом з найкращими революціонерами-демократами Росії — Чернишевським і Добролюбовим, добре розуміла, що тільки сокирою можна розправитися з царем, з поміщиками. Шевченко великий тим, що зумів сказати правду закріпаченого селянства. Росія і Україна в його творах — це пошматоване панськими і царськими собаками тіло. Його голос могутньо лунав, і маси розуміли його, але він був самотній.

Перед геніальністю цього кріпака тремтіли всілякі панки. Вони вихваляли його літературні таланти і тремтіли перед сокирою, до якої він закликав народні маси.

І чим далі зривав він з своїх очей полуду гетьманської романтики минулого України, тим більш виразною ставала його постать як селянського революціонера, що з сокирою в руках ішов громити панські маєтки.

Прірва між революціонером-кріпаком Шевченком і паном Кулішем, який найяскравіше виявляє волю українського панства, все більше і більше поглиблювалась.

Пани-ліберали часто любили підкреслити свою прихильність до бідного, замученого царизмом Тараса. Але це була

брехлива любов. Це була любов Юдушки. Всі історичні матеріали доводять, що українське панство робило все для того, щоб перетягти кріпака Шевченка в свій табір. Пани фальсифікували його твори. Вони намагалися збити Шевченка на служіння гетьманській, панській Україні. Вони знали його силу, боялися його, пани для відводу очей народу „шанували“ Шевченка, а в душі ненавиділи його.

У мемуарній літературі і листуванні дуже характерною ілюстрацією справжнього ставлення українського панства до Шевченка є така подія.

Шевченко повертався з десятирічного заслання. Він був змучений, розбитий, фізично надломлений. Довгі роки він не бачив близьких йому людей, своїх знайомих, які розповіли б йому, що діється на Україні. Він спинився в Нижньому Новгороді і не міг їхати далі, бо уряд Олександра другого не пропускав його до Москви і Петербурга. Недалеко від міста Нижнього в той час проїздив Панько Куліш. Довідавшись, що Шевченко перебуває в Нижньому, Куліш звернув убік від Нижнього, не пожалкував додати до своєї подорожі ще зайві десятки кілометрів, аби тільки не зустрінутись з Шевченком. Пан Куліш розумів, що його шлях, шлях пана, розбігається з шляхом поета-революціонера-кріпака.

Коли Шевченко довідався про цей випадок, він страшенно обурився. Але Куліш в листах своїх намагався заспокоювати його. Він, мовляв, не заїхав до Шевченка тому, що за ним, Кулішем, стежить царська поліція, і зустріч з Шевченком могла на останнього накинути підозру і компрометувати його перед III відділом!

Самотній, майже всіма покинутий, Шевченко повернувся до Петербурга і мріяв приїхати на Україну. Але з цього нічого не вийшло. Під час його останнього перебування на Україні, 13 липня 1859 року його було заарештовано на Михайлівській горі, і київський генерал-губернатор Васильчиков наказав Шевченкові негайно повернутися до Петербурга. Щоб забезпечити себе надалі від всіляких неприємностей, генерал-губернатор Васильчиков написав шефові жандармів:

„Если бы Шевченко пожелал поселиться в здешнем крае, то я полагал бы отклонить его намерение“.

Двері на Україну для Шевченка були остаточно закриті, і біля них стояв „всемогутній“ російський жандарм.

26 лютого 1861 року о п'ятій з половиною годині ранку поет помер. 28 лютого його поховали в Петербурзі на Смоленському кладовищі. 26 квітня того ж року його тіло перевозять з Петербурга на Україну і 10 травня 1861 року ховають на Чернечій горі біля Канева.

Українська буржуазія влаштовує бучну процесію під час перевозу тіла кріпака від Петербурга до Чернечої гори над Дніпром. Демагог, майстер блискучої фрази і пози, Панько

Куліш зумів і над труною великого кріпака спекулювати. Панько Куліш, який кілька місяців тому, впрізви з переляку, заганняючи коней, надривався, щоб обминути, щоб не зустрінути Шевченка у Нижньому Новгороді, на похоронах демонстративно, з пишними словами накривав тіло поета-кріпака, червоною китайкою. Треба, мовляв, віддати пошану Тарасові за старим козацьким звичаєм!

Вчора ця людина, цей панок, піднявши комір, насунувши шапку на очі, з усього духу оббігає Шевченка, щоб, бува, зустрічю з ним не накинути на себе підозру, а сьогодні він вкриває його червоною китайкою! Говорить над трупом його палкі промови!

Поведінка Куліша щодо Шевченка по суті є яскраво виявленим образом поведінки українського панства, буржуазії із спадщиною Шевченка. Вони відкинули революційну творчість і демонстративно прикривали свою підлоту націоналістичними елементами творчості Шевченка.

Вони намагалися зробити з Шевченка націоналістичну ікону, а з його революційної творчості — труп.

Але ні кулішівська червона китайка, ні петлюрівське жовто-блакитне ганчір'я не допомогли.

Український народ, розуміючи помилки і протиріччя в творчості Шевченка, знає його велич, його велике значення для народних мас того часу, цінує його велику спадщину і ставить йому пам'ятник.

Сьогодні цей пам'ятник побачить вся країна. Дивлячись на нього, ми хочемо сказати не тільки про підле ставлення українського панства, буржуазії до Шевченка, ми хочемо підкреслити ще одну надзвичайно характерну рису.

Українська націоналістична згряя увесь час намагається тлумачити творчість Шевченка, як зброю проти Москви, як зброю проти росіян, але кожен розуміє, проти якої Москви виступав Шевченко. Він виступав проти царської Москви. В той же час він ішов разом з російськими демократами-революціонерами.

І от сталася революція. Трудящі маси розгромили царизм, знищили основи царського панування. Пролетаріат під прапором Леніна — Сталіна будує велику справу соціалізму.

І в тому місті, в якому колись у казематах Петропавлівської фортеці сидів Шевченко, в місті, де він доживав останні свої дні, звідки його було вислано, де він помер, — в тому місті, за проводом пролетаріату, російські робітники-майстри, під керівництвом заслуженого діяча мистецтва М. Манізера побудували майстерно Шевченкові, відлили найкращий в нашому Союзі пам'ятник. Місто Леніна, під керівництвом найкращого друга Сталіна — Кірова, зробило велику роботу в справі здійснення будівництва пам'ятника Шевченкові. Ленінградські організації активно працювали над справою вивер-

шення будівництва. І ми кажемо, що це ще одна демонстрація єдиного інтернаціонального фронту робітників і колгоспників різних національностей нашого Радянського Союзу. Українські робітники, разом з своїми братами—російськими робітниками, збудували в Харкові пам'ятник Шевченкові.

Хай казяться українські націоналісти. Ми збудували пам'ятник Шевченкові. 24 березня пам'ятника відкрито.

24 березня пролетаріат Харкова і трудящі України демонстрували свою пошану великому поетові-революціонерові.

Виникає питання про історію цього пам'ятника. Десятки років минуло з того часу, як почалися розмови про будівництво пам'ятника.

Десятки років навколо цієї справи слинявила українська буржуазія, українські панки. Але нічого у них не вийшло, бо чорносотенна зграя і петлюрівська контрреволюція по суті з одних позицій підходили до справи вшанування пам'яті великого революціонера-кріпака.

Коли читаєш листи всіляких предводителів дворянства, миршавеньких „святих“ християнської церкви з Києво-Печерської лаври, що дуріли з розпусти, коли читаєш листи про те, як всілякі жандарми і пани боялися відзначення пам'яті Шевченка, стає зрозумілим, чому цю справу так довго тягли.

Недаремно за часів царизму в багатьох селах на Україні ширились легенди про те, що в могилі Шевченка закопані ножі, якими будуть колоти, різати панів; недаремно на могилу ставили поліцаїв, щоб вони боронили спокій і порядок у царській Росії.

Українські панки намагалися довести російським чорносотенцям, поліцаям, генерал-губернаторам та владикам церкви, що Шевченко був самим правовірним християнином. А Грушевський навіть доводив, що Шевченко відстоював російську монархію. Як наругу над пам'ятником революціонера-кріпака, українські панки поставили хрест над його могилою. Вони сподівалися, що народ, побачивши хрест, забуде, кого поховано в тій могилі. І от навколо пам'яті Шевченка, навколо будівництва йому пам'ятника весь час точилася запекла боротьба.

Пролетаріат, знаючи всі помилки Шевченка і його вагання, ставив його в перші шеренги революціонерів-демократів, які боролися проти царизму. Спадщина Шевченка—наша спадщина. Ось чому проти пролетаріату, проти його партії, які прибрали справу будівництва пам'ятника до своїх рук, так розлютувались в цьому питанні українські націоналісти.

Але харківські робітники на чолі з більшовицькою організацією, що нею керував П. П. Постишев, твердо і непохитно взялися за справу будівництва пам'ятника Шевченкові. З ініціативи тов. Постишева, ще 1929 року була прийнята ухвала про будівництво пам'ятника. Ось ця постанова:

ПОСТАНОВА БЮРА ХАРКІВСЬКОГО ОКРУЖКОМУ КП(б)У

від I/IV 1929 року

Слухали. Пам'ятник Т. Г. Шевченка (тов. Постишев).

Постановили. Вважати за необхідне, щоб в м. Харкові, як столичному центрі Радянської України, в 1929-30 р. був поставлений пам'ятник Т. Г. Шевченкові.

Доручити фракції Окрвиконкому та Міськради провести цю постанову ОПК через об'єднану президію Окрвиконкому і Міськради, а також асигнування в 1929-30 р. відповідних коштів на пам'ятник.

Вважати за необхідне об'явити конкурс на проект пам'ятника у всесоюзному масштабі і утворення комітету з представників робітничих організацій, письменників, вчителів, професури і мистецтва. Склад комітету погодити з ОПК.

Доручити редакціям газет „Комуніст“, „Комсомолец України“, „Харківський пролетар“ і „Робітничій газеті Пролетар“ широко висвітлити це питання в пресі.

Секретар ОПК *Постишев*

Відомо, яку боротьбу проти реалізації цієї ухвали вів націоналіст Скрипник. З вини Скрипника перший міжнародний конкурс на пам'ятник Шевченкові був провалений. Справа з будівництвом пам'ятника Шевченкові знову стала під загрозу. Лише після повернення 1933 р. т. Постишева на Україну знов поставлено цю справу на твердий надійний ґрунт.

І ось пам'ятник збудовано. Основна ідея пам'ятника—незламність революціонера-кріпака в боротьбі проти царизму. Історія боротьби поневолених проти гнобителів і остаточна перемога трудящих в жовтні, що подано у фігурах, поставлених навколо основної постаті,—показує, що пам'ятник ставить наша соціалістична доба, що пам'ятник Шевченкові ставить пролетаріат.

Пам'ятник збудовано! Спущено червоний намет і перед нами, як живе втілення, нова демонстрація, новий пам'ятник могутньої радянської культури, яка переможно йде вперед під могутнім переможним прапором Леніна—Сталіна.

ВИКОРИНИТИ НАЦІОНАЛІСТИЧНЕ СПОТВОРЕННЯ РУКОПИСНОЇ СПАД- ЩИНИ ШЕВЧЕНКА

Рукописно-автографічна спадщина Т. Г. Шевченка має величезне значення. Глибоко й науково опрацювати й видати твори Т. Шевченка можна лише на його оригіналах (як це зараз робиться з академічним виданням, перший том якого вже вийшов і незабаром має вийти другий том). Ця спадщина найкраще викриває всю гниль націоналістичного спотворення й показує поета таким, як він є.

Спотворюючи Шевченка, націоналісти не лише по-своєму тлумачили його творчість, а прямо підробляли тексти і на них „вितворювали“ своє націоналістичне шевченкознавство.

Всі видавці, а їх було безліч, в міру своїх здібностей „допрацьовували“ Шевченка, але ніхто й ніколи, аж до цього часу, не спромігся показати широкому читачеві те, що справді написав Шевченко, і саме через те, що це суперечить їх класовим намірам, що це викриває їх „наукові“ махінації.

Справу Кулішів, Мартосів, Огоновських, Романчуків, Лепких, Доманицьких продовжували Єфремови, Плеваки, Айзенштоки, Дорошкевичі, Річицькі, Пилипенки й інші. До останніх років, користаючись відсутністю належної більшовицької пильності радянського літературознавчого фронту, це націоналістичне охвістя довгі роки ухитрялось спотворювати Шевченка, а Науково-дослідний інститут його імені було перетворено на контрреволюційне кубло і тільки тепер, за безпосередньої участю партії і її керівників, зокрема П. П. Постишева, розгромлено. Розігнано це кубло й очищено Інститут від націоналістичної наволочі, створено новий, і після того, коли партія дала конкретні вказівки щодо вивчення Шевченка, зокрема тезах КП(б)У про Шевченка, справа вивчення його — Шевченка — поставлена на принципову більшовицьку основу. В цьому вивченні значне місце посідає саме рукописна спадщина Шевченка.

Всупереч тактиці ігнорування цієї спадщини контрреволюціонерами, що в минулому стояли у керівництва Інституту (тоді Інститут мав лише деякі оригінали, та й ті знаходились

на руках Єфремових, Дорошкевичів), зараз заходами партії і радянської влади, новим керівництвом НКО скупчена в Інституті майже вся рукописна автографічна спадщина. З усіх кінців Радянського Союзу — Ленінград, Москва, Тифліс, Баку, не кажучи вже про УСРР — зібрано ці рукописні скарби.

Цією коротенькою статтею ми ставимо завдання розказати нашій пролетарській громадськості, що ж зібрано з його спадщини. Звичайно, це не буде наукова характеристика окремих автографів, — над цим провадиться спеціальна робота, а тут подамо лише перелік їх, гадаючи, що це буде не зайвим і матиме свою користь.

Ми говорили, що багато націоналістів „працювали“ над Шевченком. Бібліографічний показчик Комарова нараховує близько 80 видань до революції, і це, треба сказати, не всі. За наших часів теж було немало, зокрема самого 1925 року вийшло в світ близько 82 тисяч примірників, але всі вони фальсифікували Шевченка. І не тому, що видавці, скажімо, не мали автографів, зовсім ні. Наприклад, Доманицький для опрацювання свого видання мав понад 250 автографів окремих поезій і чимало авторизованих копій. Проте, його видання щодо текстів нічим не різниться від інших. Отже те, що Шевченка спотворювали, є наслідок конкретних цілей зробити з нього поета-націоналіста. Для цього їм потрібно передусім згладити класову гостроту його поезій, надати миролюбності, слащавості, і це вони робили різними заходами.

Ми не маємо наміру оповідати про історію „Кобзаря“, це інше питання, що поет за життя не бачив і не міг побачити такого „Кобзаря“, як він виходив спід його рук, хоч вийшло аж три видання (1840 р., 1844 р., 1860 р.). Навіть церква переслідувала Шевченкового „Кобзаря“. Собор попів в Галичині, під головуванням декана консисторії Гукевича, своєю постановою звертався до влади, щоб заборонили взагалі Шевченкові твори, мовляв, „чтением поэзий Шевченко не религиозного и не нравственного содержания развращается школьная молодежь и наше простонародие, а деятельность душ пастырей и катехитов сильно затрудняется. Из взгляда на то, просит Добромильский деканальный соборчик ординариат взглянуть в дело... чтобы и издание Шевченко с вышеназванными и им подобными не религиозными и не нравственными стихотворениями были запрещены“. (Л.- Н. В., 1903, кн. 3, стор. 215). Попи не раз звертались до влади, щоб знищити всякі спроби святкувати роковини Шевченка, мовляв, „най не славлять його, коли він так безчесно писав на господа і пресвятую матір божу в своїм поематі“ „Марія—мати Ісусова“... Чи єсть Шевченко правдивим народолюбцем, коли для руського народа лишив назавсідги заперечення віри християнської таким крайне негідним богохульством“. (Л. - Н. В. 1905, кн. 7, стор. 94).

Найбільше уславився в спотворенні Шевченка Куліш. Між

ними завжди була сварка. „Ваши создания принадлежат не одним вам и не одному вашему времени, — пише Куліш Шевченкові, — они принадлежат всей Украине и будут говорить за нее вечно. Это дает мне право вмешиваться в семейные дела вашей фантазии и творчества и требовать от них настоятельно, чтобы они довели свои создания до возможной степени совершенства (?!). Вы можете мои замечания принять и отвергнуть, по крайней мере я исключаю себя из общества толпы (!!) которая восхищается вами“. (Куліш, лист до Шевченка від 25 липня 1846 р. Як бачимо. Куліш цілком відверто заявив про свої наміри вмішуватися в його „сімейні діла“ і „удосконалювати“ Шевченкову творчість. Зокрема про „Гайдамаків“ він говорив: „Это торжество мясников, а драма ваша—кровавая бойня, от которой поневоле отворачиваешься... Дайте побольше человечества вашим Гайдамакам“. З особливою істеричністю виступає Куліш проти Шевченкових „Неофітів“, де він, Шевченко, з немилосердною люттю картає Олександра II за його реформи і обіцянки, звизаючи собакою, пророкуючи йому собачу загибель („мов собаку, уб'ють обухом“); так проти „Неофітів“ виступає Куліш, мовляв, „твої Неофіти, брате Тарасе, гарна штука, та не для друку... Не годиться напominати синови про батька... він же в нас тепер первий чоловік, якби не він, то й дихнуть нам не дали б, а воля кріпаків, то ж його діло“...

Шевченко кликав до кривавої боротьби, до розправи над панами, тоді як Куліш проповідував мир і любов. „Програмою нашого освободження кріпаків,—пише Куліш,—служили слова избавителя „и уразумеете истину и истина освободит нас“ (Хуторна поезія, стор. 13), в той час, як Шевченко закликав „обух станут и вигострять сокиру“. І через це вони ніколи не могли зійтись, тому то так активно Куліш втручався в Шевченкову „мужицьку“ творчість. Шевченкової революційності Куліш не зносив, він, де тільки міг, намагався навязати йому, Шевченкові, каяття. Мовляв, поробили пословицями такі мої слова :

Од молдаванина до фіна
На всіх языках все мовчить,
Бо благоденствує ...

Так Куліш хоче устами поета (від його імени) засудити його гірку сатиру на миколаївський лад, на поплічників його на Україні—українських дворян. І тут же, хоч з ляком, але має констатувати: „Не мовчатиме ж воно вічно (підкреслює Куліш), колись таки заговорить. Добре ж, коли б воно заговорило мовою інтелігенції, а от біда, як дика сила деспотства та викличе з пекла дику силу рабства, тоді і в нашій бідолашній Україні справдиться ієреміївське прокування Шевченка, „заговорять і Дніпро, і гори, і потече

сторіками кров у Чорне море синів ваших, і не буде омук помагати, одцурається брат брата і дитини мати" (П. Куліш, Хуторна поезія, стор. 38). Отже боязнь Куліша, щоб не заговорили топорами і ножами дика сила рабства, до якої закликав Шевченко, примушувала Куліша активно втручатись в творчість Шевченка, щоб запобігти отакої революційної дієвості її.

Варто згадати про долю оригіналу автобіографії (зараз зберігається в Інституті ім. Шевченка). Шевченко її написав на замовлення редакції „Народного Чтения“. Як вона попала до Куліша, нам невідомо, очевидно, чергове втручання в сімейні діла, але не про це йдеться. Біда в тім, що ця автобіографія, писана Шевченком, побачила світ аж через 25 літ після смерті поета. А замість неї гуляла, на жаль, інколи й зараз цитується) автобіографія, яку написав Куліш і яка нічого не має Шевченкового. Куліш умудрився обірвати біографію на 1844 році, нічого не сказав про заслання і лише через 25 років по смерті поета він признався про цю підробку, мотивуючи наївно причини затримки в себе автографу біографії. Передаючи цей автограф біографії Зуйченкові, Куліш писав:

Р. Б. 1885, місяця серпня, 1 дня з Борзни.

Посилаю вам, дорогий друже Петре Івановичу, жаданий автограф Шевченка, та й прошу, не давайте нікому робити з нього копію і сами не пропечатуйте цієї автобіографії нігде. Я зробив собі копію про сей случай і як печататиму, то додам і коментарі. У кінці своєї копії приписав олівцем такі слова: „Так оканчивается автобиография Шевченка, написанная им по просьбе издателя „Народного Чтения“. Не будучи в состоянии написать ее как хотелось бы он обратился за помощью (!) ко мне и отдал мне свою рукопись. Я написал от его имени то, что напечатано в „Народном Чтении“, а недоконченная автобиография поэта лежала в моих бумагах, забытая мною до 1885 года“. (З оригіналу листа Куліша до Зуйченка). І тут, як скрізь, Куліш творив від його імені.

Від його імені Куліш і таке писав про Шевченка:

Я був собі п'яний, а баба талалайка
Безкостим языком своїм мене дровича
.....
І довела мене аж до ножів свячених ...
До Гонти.

Як тільки не досаждали Шевченкові ці „українолюбці“ за життя і по його смерті! „Найбільшому, але освіченому прихильнику поета,— пише Драгоманов,— буває просто противно читати грубі пересади в „Сні“, або мішанину Риму з Росією в „Неофітах“ („Зоря“, 1894 р. № 2, стор. 255). „Часами аж жалко дивитись, як поет по-дитячому не вміє справитись із живими людьми і картинами дійсного життя (наприклад, в „Сотнику“ або у „Сні“), хоч би картина царського

двору, особливо в тім місці, як цар підходить до найстаршого та в пику і т. д., або як Ірод лиже в Ліктора халяву та просить півдинарія, щоб випити, і т. ін. Думаючи показати панство, Шевченко все вибирає незвичайні злочинства панські" (Драгоманов, "Шевченко, українофіли і соціалізм" 1914 р., стор. 46). Порівняймо навмисно оцінку Шевченка, дану Драгомановим, з оцінкою, яку давав III відділ, і ми легко переконаємось в їх класовій єдності. "Нигде клеветы его так не дерзки и не наглы, как при этом последнем описании, он прибегал ко всем едким и пасквильным выражениям, где только касалось государя императора, и даже не щадил государыню императрицу. Дерзости эти столь велики, что здесь невозможно выписывать". (Архів III відділу про укр.-слав. о-во — оригінал в Інституті Шевченка).

Особливо ненависні були націоналістам твори російською мовою. Вони всіляко підбивали Шевченка не виступати з ними. Цей же Куліш говорив: "Про московські ж повісті скажу, що зневажиш ти себе ними перед світом... Якби в мене гроші, я б у тебе купив їх усі разом, та й спалив. Читав я твою „Княгиню“ і „Матрозу“. Може ти мені віри не піймеш, може скажеш, що я Московщини не люблю, тим і ганю, так от же тобі: ні одна редакція журнальна не схотіла їх друкувати".

Костомаров знаходить дуже низьку (!) художність Шевченкових творів, написаних російською мовою. „В своих повестях и рассказах, писанных по-русски, Шевченко впадает в мелодраматичность и нередко в растянутость. Редакция русских сочинений Шевченка в том виде, как они оставлены, сильно страдает небрежностью“. От чому більшість творів російською мовою побачили світ через 20—26 років по смерті поета. Автографи російських повістей у Костомарова пролежали аж 20 років і лише 1881 р. побачили світ повість „Несчастный“ в „Историческом Вестнике“, „Музыкант“ в киевской газете „Труд“ 1884 р., „Княгиня“ в „Киевской Старине“ в 1886—87 рр., там же „Слепая“, „Варнак“, „Наймичка“, „Близнецы“, „Художник“, „Прогулка с удовольствием и не без морали“.

По-різному докладали рук до тексту творів Шевченка, змінювали окремі слова, цілі рядки, вивирали вірш з контексту, видумуючи свої назви, приміром, вірш „Немає гірш нікому“ Куліш назвав „На Вкраїну“, а такий націоналістичний журнал, як „Дзвінок“, мав за систему виривати з контексту місця і подавати їх у вигляді якихось нових творів, як от: „Багате село“, „Вибори гетьмана“, „Павло Кравченко Наливайко“, „Петро Дорошенко“ тощо. А такий „знавець“ Шевченка, як Огоновський, заніс до Кобзаря, як Шевченкові твори, „Ще не вмерла Україна“, „Полуботко“ та ін. Так поплутали Шевченка, що Франко, видавши „Кобзаря“, примушений був визнати компрометацію себе цим виданням. „Ну та й скомпромітувався я своїм виданням Шевченка, — пише Франко, — що

аж соромно й на світ дивитись". (Лист до Доманицького 8 січня 1908 р.).

Спотворення націоналістичними видавцями іде одною лінією: максимально затушувати, зняти ті місця в тексті, що під-слюють революційність Шевченка, класову єдність його прагнень з тодішніми революційними демократами, знецінити твори ро-сійською мовою; а тексти українською мовою змінити так, щоб поєднати Шевченка з українською націоналістичною бур-жуазією, замінити „юнкер“ на „москаль“ „далека сторона“ на „чужину“, „пан“ на „ляха“ тощо.

У всіх „Кобзарях“ видавців-націоналістів був випробуваний метод „викроювати“ Шевченкову поезію, добираючи звідусіль таку фразеологію, яка б ізольовано допомагала нав'язувати націоналістичний світогляд Шевченкові, а то так просто підробляли текст, як це зробив Романчук у „Чигирині“. Там, де в Шевченка: „за що боролись ми з панами, за що ми рі-зались з ордами“ — підроблене — і на поляків москалів, — так умотивовано:

„Чи ж не кращий, очевидно, текст: „За що ми билися з поляками, за що з татарами, за що з москалями“ — пише Романчук. — Тут кожне питання подає щось нового“ (З. Н. Т., 1912 р., кн. 5 стор. 93).

Наведемо деякі приклади, як добирався текст.

Замість тексту: Як нині в дальній стороні — брався текст:

Як тепер на чужині. („Немає гірше, як в неволі“).

Замість тексту:

Пішов собі тихо в Київ
Не святим молитись,
А суда, суда людського
У людей просити —

добирався текст:

Пішов собі тихо в Київ
Святим помолитись („Варнак“).

Замість тексту:

Ходім, брате, у недолю —

установлявся:

Ходім, батьки - отамани („Холодний Яр“) —

Замість тексту:

Татарівна - Немирівна
Почесного роду.
Виглядає пройдисвіта
Юнкера з походу —

брався текст:

Виглядає москаля з походу.

Теж саме робили і з щоденником, російськими повістями, листами тощо. Річицький умудрився у „Кобзарі“, редагованому ним, у поезії „Юродивий“ (на стор. 374) абзац:

Тоді б, дурній, і вам було б
На його вийти з рогачами.
А ви злякалися —

зовсім випустити: бачте, там йдеться про заклик до повстання, а це дуже нестерпне для націоналістів. Теж саме Річицький зробив з „Неофітами“, скомпонував так текст, що сторінка найгострішої поезії у нього випала.

Єдиний шлях оновлення Шевченка — це видати його твори за оригіналами, як це зараз робиться з академічним виданням, що має незабаром побачити світ. Тут оригінали спадщини безперечно, відіграють велику роль у встановленні Шевченкового тексту. Зібрана рукописна спадщина Шевченка, глибока наукова робота над нею максимально звузила можливості далі спотворювати Шевченка.

Інститут Шевченка має близько 70 одиниць автографів Шевченка (це йдеться про окремі збірки), має близько 90 листів. Всі вони зберігаються в окремих сейфах, в роботі користуються лише фотокопіями.

Основними збірками Шевченкових оригіналів є збірка „Три літа“; книжка „М“, книжка „Б“, щоденник, російські повісті та його листування.

Збірка „Три літа“ має в собі поезії за роки 1843—45. В ній виявляється творчий шлях поета, його ідейно-класове зростання від сантиментально-романтичної до реалістичної творчості. Його вірш „Три літа“, що закриває цю збірку, показує нову класову якість сприймання дійсності, „...прозрівати став потроху... доглядаюсь, бодай не казати! „Кругом мене, де не гляну, не люди, а змії“. Ця збірка під час арешту 1847 р. попала до III відділу, витерпіла багатозначні нотабене (NB), зокрема його поезія „Сон“. На перших двох аркушах малюнки олівцем, серед них карикатура на Миколу, ілюстрація Шевченка-художника до Шевченка-поета, зокрема до його поезії „Сон“. Ця збірка з 1847 по 1907 р. пролежала в архіві департаменту поліції, потім переховувалась у Чернігівському музеї.

В Інституті зберігається так званий „Захалавний Кобзар“, або книжка „М“ — поезії 1847—50 рр. Сама форма, її текст свідчать про особливо тяжкі умови Шевченкового писання на засланні. Йому забороняли писати, писав він, ховаючись, як казав він: „Втихомолку кропаю“. Отож, щоб безпечніше було, він зшивав невеличкі книжки розміром $\frac{1}{16}$ аркуша і дрібненько мережав свої думи, ховаючи її за халявою. З 1847 по 1850 р. у нього назбиралось таких 4 книжечки за кожний рік окремо. Кожна книжечка позначена роком і чергою книжки. (1847 — 1, 1848 — 2, 1849 — 3, 1850 — 4). При другому арешті 1850 р. ці книжечки переховувались у Лазаревського, той оправив в шкіряну оправу і надав їм такого вигляду, який вони мають зараз. Повертаючись з заслання

1858 р., Шевченко мав цю книжку в себе і з неї переписував вірші в нову книжку, трохи більшу, розміром поштового формату, що зветься кн. „Б“ (більша). „Начал переписывать свою поэзию для печати, писанную с 1847 по 1858 г. Не знаю, много ли выберется из этой половины доброго зерна“— так записав Шевченко в щоденнику від 21/II 1858 року.

В другому листі Шевченко записує, що він „окончил переписывание или процеживание своей поэзии за 1847 год. Жаль, что не с кем толково прочитать“. (18/III 1858 г.).

Тут треба згадати таку прикрість. Палітурник переплутав поезії і деякі, скажімо, поезії 1849 р. змішав з поезіями 1848 р. Невідомо, як на це реагував Шевченко, але він в такому саме стані пронумерував сторінки зведеної уже захлавленої книжечки. Взагалі книжка „М“ є один з основних автографів щодо хронології і щодо класової загостреності її невірільницьких поезій. Його ненависть до існуючого ладу, до „друзів-українців“, що забули поета на засланні, дійшла тут найгострішого виявлення.

Отож не дивно, чому так уперто націоналісти обходили поезії „Захалавного Кобзаря“. В дальшому Шевченко свої поезії переписував в оцю книжку „Б“, доповнюючи до тих, що ним написані на засланні. Ця книжка хороша на вигляд. Оправлена в жовтого кольору саф'ян, з написом „Поэзия Т. Шевченка“. Інколи доручав переписувати свої поезії іншим, зокрема Лазаревському, але потім уважно переглядав і виправляв. Поет розпочав сторінку 1861 року, позначив її, але сил не вистачило: смерть одвела його руку і закрила книжку.

Зберігається також щоденник з „12 юлія 1857 г.— 13 юлія 1859 г.“. Щоденник, писаний на засланні, писаний російською мовою. Щоденник прийнятий глибокою сатирою і ненавистю до всього; в щоденнику поет дійшов неперевершеної гостроти викриття панства.

Оригінал щоденника остаточно спростовує наклеп на Шевченка в його ставленні до „москалів“, що найбільш на ньому спекулюють націоналісти. Шевченко різко розмежовує „мерзавцев“, та ще патентованих мерзавців-дворян офіцерів, і бідних, забитих солдатів— „это самое бедное сословие“. Ось чому і цей автограф зазнавав великої підробки, зокрема „Основою“.

В Інституті зберігаються також автографи російських повістей: „Варнак“, „Капитанша“, „Близнецы“, „Наймичка“, „Художник“, „Княгиня“, „Музыкант“, „Прогулка с удовольствием и не без морали“— 2 частини, одна з них переписана не Шевченком, але ним авторизована. Зберігається згадана нами автобіографія, його передмова до „Кобзаря“, окремі його поезії: „Утоплена“, „Марія“ (2 варіанти), „Осика“, „Неофіти“; уривки „Невольник“, „Іван Гус“, „Неофіти“; два альбоми малюнків з чорновими замітками пісень, приказок, серед яких

є уривки деяких поезій. Зібрано, як ми говорили, понад 90 автографів листування.

Крім автографів, в Інституті зберігаються авторизовані друковані тексти: „Чигиринський Кобзар і Гайдамаки“ 1844 року, „Кобзар“ 1860 року. Шевченкові поправки в них ще більше підкреслюють глибину опрацювання тексту Шевченка. Приміром, в „Гайдамаках“ було друковано:

Шляхта сказалася —

виправлено:

Панки сказалися.

Там, де було друковано:

По селах плачуть малі діти —

виправлено:

По селах плачуть голі діти.

З цього приводу дуже цікавий авторизований список „Кобзаря“ 1841 року, переписаний латинкою Д. Бальменом з ілюстраціями Башилова.

В Інституті зберігаються копії поезій Шевченка теж з його поправками, наприклад список Лазаревського покреслений Шевченком. Для прикладу візьмемо таке місце: „Не зовіте преподобним лютого Нерона“.

Шевченко виправляє на „Миколу Нерона“.

Окрім всього, в Інституті зберігаються офіційні документи про Шевченка; серед них особливо цікавий „Дело Отдельного Оренбургского корпуса“, що повнотою розкриває Шевченкове десятирічне заслання, зокрема найточніше показує військовий арешт Шевченка 1850 року.

Не менш важлива справа III відділу про Україно-слав'янське О-во з матеріалами слідства арешта Шевченка 1850 року.

Отже, заходами партії й радянської влади, нового керівництва НКО зібрано ці скарби протягом 1934-35 року, але ця робота не припиняється й зараз. Останніми днями придбано (вивезено з Тифлісу) автограф „Полякам“, лист Шевченка до Незабутовського, який ще більше підкреслює ставлення Шевченка до класових ворогів. Придбано чотири автографи листів до Бодянського, лист до Лазаревського від 22/IV 1848 р., лист до Галагана від 27/V 1858 року, лист до Лизогуба від 11/XII 1847 року і до нього ж від 8/XI 1849 року. Всі вони викривають далі й глибше фальсифікацію націоналістами революційної спадщини поета.

Широка громадськість має стати в допомогу в справі збирання цих скарбів і цим вибивати всякі спроби спекулювати на підроблюванні Шевченка.